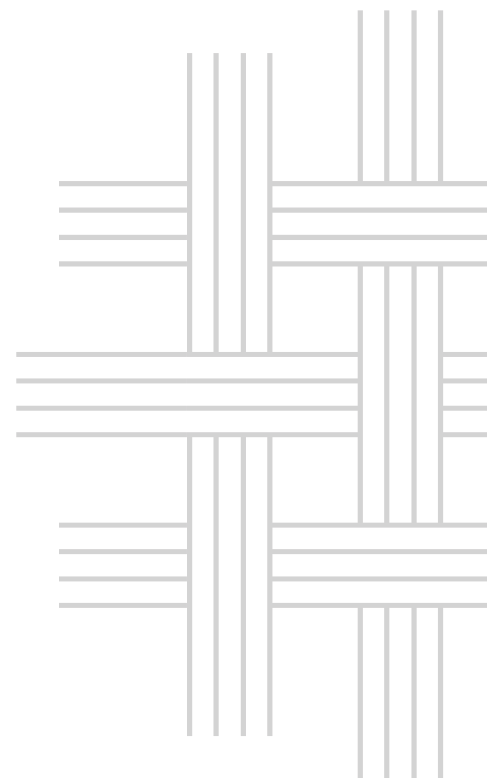

Høgskolen
i Innlandet

Lars J. Halvorsen og Anders Aschim

«Eit senter for forskning i samtid og kyrkje»?

Evaluering av KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning

Skriftserien 28 - 2019

Online utgave
Utgivelsessted: Elverum

© Forfatterne/Høgskolen i Innlandet, 2019

Det må ikke kopieres fra publikasjonen i strid med Åndsverkloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor.

Forfatteren er selv ansvarlig for sine konklusjoner.
Innholdet gir derfor ikke nødvendigvis uttrykk for høgskolens syn.

I Høgskolen i Innlandets skriftserie publiseres både internt og eksternt finansierte FoU-arbeider.

ISSN: 2535-5678
ISBN digital utgave: 978-82-8380-136-1.

Sammendrag

Rapporten er en evaluering av KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning. Oppdraget er å undersøke hvordan KIFO har lykkes med å realisere målsettingene i sitt mandat, tatt i betraktning sin størrelse og ressurstilgang, og å vurdere KIFOs rolle i dagens situasjon. Rapporten vurderer KIFO ut fra de tre elementene i stiftelsens formål, som er:

- drive og stimulere til forskning kring kyrkje, religion og livssyn i samfunnet
- drive utgreiings- og utviklingsarbeid i same fagområdet
- formidle forskning og forskingsresultat til brukarane; til kyrkjelydane, samfunnet og den offentlege debatten.

Den teoretiske innfallsvinkelen er sosiologisk feltteori. Rapporten forstår KIFO som innleiret i tre felt: det akademiske feltet, instituttsektoren, og det politiske feltet. Datamaterialet består av dokumenter, intervju med ansatte, samarbeidspartnere, brukere og andre informanter som kan belyse KIFOs virksomhet, samt medieoppslag.

KIFOs viktigste finansieringskilde er direkte tilskudd fra Kirkemøtet via Kirkerådet. Som forskningsinstitutt vektlegger KIFO vitenskapelig autonomi og rollene som kunnskapsprodusent og kommentator sterkere enn utrednings- og utviklingsarbeid. Det opererer på to markeder, markedet for bidrag fra offentlige og ideelle forskningsfinansiører og markedet for oppdrag og brukerrettede bidragsprosjekter. Kompetanse og størrelse er viktige kriterier. KIFO har høy kompetanse og søker å løse kapasitetsutfordringer gjennom samarbeid. I oppdragsmarkedet opplever instituttet skjerpet konkurranse fra institusjoner som har bygd opp kompetanse på flere av KIFOs tradisjonelle forskningsområder. Utskifting av personale har vært en utfordring. KIFO har likevel opprettholdt en sterk posisjon rundt sin viktigste nisje, kvantitative religionssosiologiske studier av trender.

Når det gjelder formidling, har KIFO valgt å innta en aktiv kommentatorrolle i samfunnsdebatten. Dette gjør de gjennom seminarer og foredragsvirksomhet, ved å gjøre seg tilgjengelig for mediene og ved å delta aktivt i samfunnsdebatten gjennom aviskronikker. KIFO har lyktes svært godt med denne strategien. De er godt synlige i media til tross for sin beskjedne størrelse.

KIFOs forskere er produktive. Deres forskning holder høy vitenskapelig standard og publiseres i anerkjente kanaler, også internasjonalt. KIFO har deltatt i atskillige nasjonale og internasjonale bidragsfinansierte prosjekter. I det nordiske religionssosiologiske miljøet spiller KIFO en viktig rolle.

Rapporten påpeker at kirke-, religions- og livssynsforskning er et område preget av markedssvikt. Dette kan løses med store direkte overføringer til en aktør som forpliktes til å levere arbeid på området, slik tilfellet er med KIFO, men det finnes mulige alternativer. Rapporten gir eksempler på to slike: En institusjon med interesse for slik forskning kan gå inn i en innkjøpperrolle der tilbydere av forskning allokeres gjennom konkurranse om midler, eller den kan selv sørge for at forskningsbasert kunnskap blir skapt og formidlet. Rapporten viser at begge løsninger kan fungere godt, men også at de er ressurskrevende.

Konklusjonen er at KIFO i stor grad oppfyller sitt mandat, gitt miljøets størrelse og ressurstilgang.

Emneord: kirkeforskning, religionssosiologi, feltteori, økonomisk sosiologi,

Oppdragsgiver: KIFO - Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning

Abstract

This is an evaluation report of KIFO, Institute for Church, Religion, and Worldview Research, commissioned by the board of the institute. The report evaluates the extent to which KIFO meets its objectives. These are

- to conduct and stimulate research on church, religion and worldviews in society
- to conduct applied research and analysis within the same area
- to disseminate research results to users, parishes, society and public debate.

The report also considers the role and position of KIFO in the current situation.

Keywords: Church Research, Sociology of Religion, Field Theory, Economic Sociology

Financed by: KIFO, Institute for Church, Religion, and Worldview Research

Forord

Denne rapporten er resultatet av et oppdrag fra styret for KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning, der vi er bedt om å evaluere instituttet med utgangspunkt i dets mandat og vurdere dets rolle i dagens situasjon.

En viktig del av datagrunnlaget for evalueringen er intervjuer med et stort antall personer som blant annet representerer Kirkerådet, KIFOs styre, forskere, samarbeidspartnere, oppdragsgivere og brukere, samt sammenlignbare institusjoner i inn- og utland. Vi vil takke alle for stor velvilje og for nyttige og lærerike samtaler.

KIFOs forskningssjef Ånund Brottveit har vært vår kontaktperson i prosjektperioden. Vi vil takke for et ryddig og konstruktivt samarbeid i gjennomføringen av evalueringen.

Volda/Hamar, november 2019

Lars Julius Halvorsen

Anders Aschim

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	1
Abstract	2
Forord	3
Innholdsfortegnelse.....	4
Tabelliste	5
1. Innledning	6
1.1 Analytisk og teoretisk utgangspunkt	6
1.2 Tidligere forskning	7
1.3 Undersøkelsesopplegget og datamaterialet	9
1.4 Strukturen i rapporten.....	11
2. KIFO: Presentasjon, bakgrunn og historie	12
2.1 KIFO i dag.....	12
2.2 Bakgrunn og etablering	12
2.3 Historisk utvikling	14
3. Forskningsinstituttet KIFO.....	18
3.1 KIFOs plassering i instituttsektoren	18
3.2 KIFOs rolleforståelse.....	19
3.3 Kompetansen ved KIFO	21
3.4 De to instituttmarkedene	23
3.5 Hva slags prosjekter gjennomfører KIFO?	25
3.6 KIFOs markedsposisjon og konkurranseevne	26
3.7 KIFO og Kirkerådet.....	28
3.8 Konklusjon	29
4. KIFO i offentligheten	30
4.1 KIFOs utadrettede virksomhet	30
4.2 Mediedekningen av KIFO.....	30
4.3 Hvordan forholder mediene seg til KIFO?	33
4.4 Konklusjon	34
5. KIFO og akademia.....	35
5.1 KIFOs publikasjoner	35
5.2 KIFO og offentlige forskningsfinansiører	37
5.3 Norsk og nordisk religionssosiologi	38
5.4 KIFOs samarbeid	40
5.5 Konklusjon	41
6. Alternativer til KIFO	42
6.1 Kulturrådet	42
6.2 Svenska kyrkans enhet för forskning och analys	43
6.3 KIFO sammenlignet med alternativene	44
7. Sammenfatning og konklusjoner	47
7.1 Et viktig senter for «forskning i samtid og kirke»?.....	47
7.2 Godt og relevant FoU-arbeid om kirke, religion og livssyn i samfunnet?	48
7.3 Formidling til brukerne, til menighetene og til samfunnet?.....	49
7.4 Samlet vurdering	49
Referanser	50

Tabelliste

Tabell 1 Kompetansenivåene i instituttsektoren og UH-sektoren.....	21
Tabell 2 Prosjekter 2011-2018, Nøkkeltall.....	25
Tabell 3 KIFOs inntekter 2009-2018 (i 1000 kr)	26
Tabell 4 Avisdekningen av Menighetsfakultetet og KIFO i Vårt Land og Dagen 2017	31
Tabell 5 Mediedekningen av KIFO. Prosent.....	32
Tabell 6 KIFOs rolle i avisartiklene. Prosent.....	32
Tabell 7 I hva slags type artikler omtales KIFO. Prosent.	33
Tabell 8 KIFOS publikasjoner 2008-2017 etter type utgivelse	36

1. Innledning

Denne rapporten presenterer resultatene fra en evaluering av KIFO - Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning (heretter KIFO). Evalueringen har tatt utgangspunkt i KIFOs mandat, som har vært uforandret siden etableringen i 1993, uttrykt i vedtektenes § 2. Her fremgår det at KIFO har som formål å

- drive og stimulere til forskning kring kyrkje, religion og livssyn i samfunnet
- drive utgreiings- og utviklingsarbeid i same fagområdet
- formidle forskning og forskingsresultat til brukarane; til kyrkjelydane, samfunnet og den offentlege debatten.

Formålet med evalueringen har vært å vurdere hvordan KIFO har lyktes med å realisere disse målsettingene, tatt i betraktning sin størrelse og ressurstilgang. I dette innledende kapitlet vil vi gjøre rede for det analytiske og teoretiske utgangspunktet vi har benyttet i evalueringen. Deretter vil vi gå gjennom tidligere forskning med relevans for temaene vi har undersøkt, før vi gjør vi rede for hvordan vi har gjennomført undersøkelsen og datamaterialet vi har benyttet. Vi avslutter kapitlet med en kort beskrivelse av hvordan vi har organisert rapporten.

1.1 Analytisk og teoretisk utgangspunkt

Vi vil i denne rapporten benytte en feltteoretisk tilnærming til KIFO og dets posisjon på de ulike arenaene instituttet opptre. Vårt perspektiv er delvis inspirert av den franske sosiologen Bourdieu (1993; 1995; 2005), men vi trekker først og fremst veksler på de amerikanske sosiologene Fligstein og McAdam (2012). Begrunnelsen for dette teorivalget er todelt: For det første er feltbegrepet et sosiologisk verktøy som er særlig egnet til å analysere samfunnsmessige fenomener der både formelle institusjoner (regelverk, organisering, eierskap og avtaler) og uformelle institusjoner (sosiale relasjoner, normer og virkelighetsoppfatninger) spiller en stor rolle. For det andre tilbyr feltteorien til Fligstein og McAdam (2012) en interessant tilnærming for å forstå forholdet mellom et felt og omliggende felt. Vi vurderer at denne felttilnærmingen er spesielt relevant for en studie av KIFO, som har tette koplinger til flere felt på en gang.

Både Bourdieu (1995, s. 56) og Fligstein og McAdam (2012, s. 10-11) forstår felt som ordnede sosiale arenaer, med formelle og uformelle spilleregler og der aktørene er organisert i nisjer i form av posisjoner som står i konkrete relasjoner til hverandre. Ifølge Bourdieu (1993, s. 82) er noen samfunnsområder mer autonome enn andre, i den forstand at de utvikler egne hovedformer for kapital. I økonomien er den viktigste kapitalformen penger, i politikken er den stemmer og posisjoner. I academia verdsettes akademiske titler høyt, samtidig som meritterende publiseringer kanskje er i ferd med å bli en egen anerkjent kapitalform.

Innenfor hovedfeltene vil det eksistere lokale felt, for eksempel 'feltet for teologi og religionsvitenskap' innenfor det akademiske feltet og 'markedet for religions- og livssynsforskning' innenfor instituttsektoren. Et felt konstitueres ved at en gruppe aktører kjemper om tilgang til ressurser som er spesifikke for feltet (f.eks. anerkjennelse, prosjekter, penger, og posisjoner) og inngår i koalisjoner med andre aktører for å ordne konkurransen om disse ressursene. Den vanligste løsningen er at aktørene posisjonerer seg i ulike nisjer (Fligstein & McAdam, 2012, s. 12). På et felt vil noen aktører besitte privilegerte posisjoner. Fligstein og McAdam omtaler disse som

inkumbenter. Andre aktører på feltet er i utfordrerposisjoner til inkumbentene. Et viktig strukturerende element i et felt er en dominerende forståelse for hvilke posisjoner de ulike aktørene har og hva som er fortjenestefullt på feltet. Den dominerende forståelsen vil gjerne deles av de etablerte aktørene i feltet, mens utfordrere i feltet kan besitte konkurrerende synspunkter og forestillinger. Under stabile omstendigheter i feltet vil referanser til mindre aksepterte forståelser bære liten tyngde, noe aktørene vil være klar over. For å unngå konflikter som man ikke forventer å vinne, vil ofte de mindre privilegerte aktørene avstå fra å direkte utfordre spillreglene eller inkumbentene. Thomas Kuhns beskrivelse av dynamikken bak kunnskapsutviklingen innenfor et paradigme i hans banebrytende verk *The Structure of Scientific Revolutions* (Kuhn, 1962), er trolig den meste kjente beskrivelsen av hvordan intersubjektive forestillinger om kunnskapsstatus og normer for forskning kan dominere et akademisk felt.

Ifølge Bourdieu (1993, s. 84) tenderer interaksjonen på autonome felt til å kapsle seg om seg selv slik at forholdet til andre samfunnsområder blir uvesentlig for feltets interne dynamikk. Fligstein og McAdam (2012, s. 1) diskuterer lignende tendenser, men påpeker at de fleste sosiale felt likevel påvirkes en god del av andre samfunnsområder ved at mange av aktørene på feltet er innleiret i flere felt på en gang. Slike interfelt-relasjoner vil gjerne bidra til at feltinteraksjonen blir mer dynamisk, samtidig som aktørene det er snakk om må forholde seg til ulike kapitalformer og bransjenormer samtidig. Det finnes to hovedtyper relasjoner mellom to innleirede felt. Feltene kan enten være gjensidig avhengige, eller stå i et dominans-dominert forhold slik at det hovedsakelig er utviklingstrekk og beslutninger på det ene feltet som påvirker utviklingen på det andre.

Dette analytiske poenget er svært viktig i vår analyse av KIFO, siden KIFOs formålsparagraf eksplisitt innleirer instituttet i tre ulike felt. For det første er KIFO tiltenkt en rolle som et nav som skal støtte opp under de nasjonale miljøene som driver med forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet. Disse miljøene befinner seg hovedsakelig i akademien, noe som innleirer KIFO-forskerne i normer og intersubjektive oppfatninger om hva som er fortjenestefullt på dette feltet. For det andre er KIFO et forskningsinstitutt som skal drive forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet for oppdragsgivere og forskningsfinansiører. Dette innleirer KIFO i forskningsinstituttsektoren og markedene for denne type prosjektmidler. Her kan det oppstå rollekonflikter knyttet til ulike feltlogikker. Eksempelvis vil markedslogikker slik som behov for inntekter og verdsettelse av kundens ønsker, kunne kolliderer med akademiske prinsipper om vitenskapelig autonomi og krav til åpenhet om forskningsresultater. For det tredje skal KIFO delta i samfunnsdebatten på sine forskningsområder. Denne funksjonen innleirer KIFO i den politiske og prepolitiske offentligheten som debatterer kirke, religion og livssyn.

1.2 Tidligere forskning

Innenfor vitenskapsteorien og i metodelitteraturen finnes det en forholdsvis stor mengde litteratur som er knyttet til ulike ontologiske og epistemologiske posisjoner, og som går inn på hva kunnskap er og hvordan forskning bør innrettes. Denne litteraturen demonstrerer Kuhns (1962) poenger om intraparadigmatisk dynamikk, men har for øvrig mindre relevans for denne undersøkelsen. Det finnes også en forholdsvis stor mengde evalueringer av norsk forskning innenfor humaniora og samfunnsvitenskap og av den norske instituttsektoren. Formålet med dette avsnittet er ikke å gi en fullstendig oversikt over denne litteraturen, men å beskrive funn og vurderinger med relevans for evalueringen av KIFO.

I perioden 2016 til 2017 gjennomførte Norges forskningsråd (heretter NFR) en evaluering av norsk forskning innen humaniora ved universiteter og høyskoler. En tilsvarende evaluering av norsk samfunnsvitenskapelig forskning ble gjennomført mellom 2017 og 2018 (NFR, 2017; 2018a). I begge

evalueringene ble det lagt vekt på fagmiljøenes evne til å konkurrere om internasjonale forskningsmidler og hvilken posisjon miljøene har i de spesifikke internasjonale forskningsfeltene.

Begge evalueringene viste store forskjeller mellom norske fagmiljøer med hensyn til organisering, internasjonalisering og kvalitet. Innenfor både norsk samfunnsvitenskap og norsk humaniora finnes det «lommer» med fremragende miljøer. Disse fremragende miljøene er som oftest knyttet til de fire «gamle» Universitetene. Flere av KIFOs samarbeidsorganisasjoner (og konkurrenter om oppdrag) er små og mellomstore høyskolemiljøer med tilknytning til humaniora. Om denne gruppen institusjoner uttrykker evalueringen en viss bekymring:

Many university colleges and smaller specialist institutions are recent entrants to the world of research. These institutions often lack staff who can define and undertake research projects, as this has not previously been an expectation (NFR, 2017, s. 7).

Evalueringen peker altså på at mange av de mindre høyskole- og universitetsmiljøene har mindre kapasitet og kompetanse på akkvisisjon og gjennomføring av forskningsprosjekter.

Evalueringene av instituttsektoren kan grovt deles i tre. For det første finnes det en stor mengde evalueringer av den norske instituttsektoren i regi av, eller på oppdrag for, Norges forskningsråd. Disse evalueringene er initiert av Kunnskapsdepartementet og har hatt som formål å bidra til en mer effektiv og målrettet politikk overfor sektoren (se NFR, 2018b, s. 14 for en oversikt). I tillegg til at evalueringene beskriver tilstanden i sektoren, gir de også en indirekte beskrivelse av hva styresmaktene er opptatt av og hva som oppfattes som fortjenestefullt i sektoren. Et fellestrekk ved de fleste nyere evalueringer er at de har vært opptatt av å måle vitenskapelig kvalitet ved instituttene og at dette er målt temmelig smalt med «objektive» parametere slik som publiserings- og siteringsindekser. Et annet fellestrekk er at størrelse gjennomgående blir oppfattet som et.

En annen gruppe evalueringer har fokusert på arbeidsdelingen og samarbeidet mellom instituttsektoren og universitets- og høyskolesektoren (heretter UH). På 1990-tallet ble slike evalueringer iverksatt på grunn av en statlig bekymring for at instituttsektoren «trakk ut» ressurser fra universitets og høyskolesektoren. Man oppfattet dermed instituttsektoren som en trussel mot utviklingen av forskningsmiljøene i academia (Gulbrandsen m.fl., 2012, s. 13). Undersøkelsene av instituttsektoren fra 2000-tallet viser imidlertid at instituttene i langt større grad har samarbeidet med UH sektoren på en måte som har gavnet UH, og snarere har bidratt til økt FoU-aktivitet i UH-sektoren enn å ha stått i veien for dette. Spesielt har høyskolenes samarbeid med de regionale instituttene vært viktig en inngangsport til oppdragsforskning for academia (se f.eks. Brofoss m.fl., 2002; Jerdal, 2002; Gulbrandsen, 2008 og 2011). Forskningsrådets evaluering av de regionale forskningsinstituttene i 2012 viser likevel store variasjoner med hensyn hva slags utbytte forskningsinstituttene har hatt av denne type samarbeid.

Den tredje gruppen utgivelser omhandler enkeltinstitutt. Disse er ofte gjort på oppdrag av instituttene selv eller deres eiere. Her kan man gjøre en inndeling i to undergrupper. Den ene er evalueringer som typisk har vært gjennomført i tilknytning til organisasjonsendringsprosesser. De fleste av disse er gjennomført av konsulentbyråer, og rapportene er i mange tilfeller ikke offentlig tilgjengelige.¹ En annen type utgivelser som beskriver enkeltinstitutt er utgitt i forbindelse med jubileer.² Jubileumsutgivelsene bærer gjerne preg av festskrift og hyllester, men inneholder ofte i tillegg gode beskrivelser av bakgrunnen for etableringen samt den historiske utviklingen til

¹ Vi kjenner ikke til omfanget av denne type evalueringer, men er kjent med at flere konkrete evalueringer eksisterer, men uten at de er offentlig tilgjengelige.

² Se for eksempel boken *Strid og fred: fredsforskning i 50 år* (Forr 2009) og Utgaven 04/2009 av internasjonal politikk i forbindelse med PRIO sitt femtiårsjubileum og spesialutgaven av Plan 2017 i sammenheng med NIBR sitt 50 årsjubileum.

instituttet.³ Flere av disse demonstrerer et mønster der instituttene over tid har posisjonert seg og sin forskning i tett samspill med samarbeidende miljøer, oppdragsgivere og viktige finansører. Dette funnet underbygges av Gulbrandsen (2012) som beskriver den norske instituttsektoren som det man kan kalle et «grodd» historisk resultat av enkeltbeslutninger i ulike departementer og av instituttens markedsdisposisjoner.

Evalueringslitteraturen viser flere forhold med relevans for denne undersøkelsen. Ett funn er at forskningsmiljøene som likner på KIFOs hovedsamarbeidspartnere ofte er fragmenterte. Hvis det samlede norske fagmiljøet som forsker på kirke, religion og livssyn er preget av denne type fragmentering, vil det trolig være et behov for å opprettholde et eller flere sterke miljøer som kan fungere som et nav i den kollektive innsatsen på dette spesifikke forskningsfeltet. Evalueringene som fokuserte på relasjonen mellom akademia og instituttsektoren, viser at det enkelte forskningsinstitutt i mange situasjoner har fungert som en brobygger mellom akademia og eksterne oppdragsgivere og finansører og på denne måten hatt en nav-funksjon på sitt forskningsfelt. Samtidig varierer instituttens utbytte ved å inngå slike samarbeid. Myndighetenes bekymring for at instituttene som allerede var etablert for å drive slik virksomhet skulle stå i veien for oppdragsvirksomheten til akademia, tyder på at instituttsektoren er lavere verdsatt av styresmaktene. Det er derfor rimelig å anta at instituttene har mindre politisk innflytelse enn UH-sektoren. De nyere evalueringene av instituttsektoren dokumenterer en klar tendens til at produksjons- og kvalitetskriteriene som benyttes i det akademiske feltet har blitt eksportert til instituttsektoren. Slik sett tyder evalueringslitteraturen på at instituttsektoren som felt er forholdsvis svakt, og under betydelig innflytelse av utviklingstrekkene i det sterkere akademiske feltet.

1.3 Undersøkelsesopplegget og datamaterialet

Denne rapporten dekker et bredt spekter av temaer knyttet til KIFOs etablering og dagens virksomhet. Vi har følgelig måttet anvende et bredt utvalg av empirisk materiale. Den mest omfattende delen av materialet er intervjuer med 32 informanter med ulike innganger til KIFO og/eller feltene KIFO er innleiret i. Våre skriftlige kilder består blant annet av arkivmateriale, KIFOs årsmeldinger, lovdata, offisielle dokumenter fra Kirkemøtet og Regjeringen, offentlige utlysninger, informasjon fra nettsider og andre typer offentlige tilgjengelige dokumenter. Vi har i tillegg gjort strukturerte innholdsanalyser av mediedekningen av KIFO og av KIFOs prosjekter, publikasjoner og medforfattere av disse publikasjonene. Rapportforfatterne har selv erfaring med sosiologiske, historiske, religionsvitenskapelige, organisasjonsvitenskapelige og medievitenskapelige studier og analyser. Vi har studert KIFO med utgangspunkt i et sosiologisk feltperspektiv, men har også trukket veksler på innsikter fra andre fagfelt i analysene.

Vi innledet arbeidet med evalueringen med å delta på KIFOs 25-årsjubileum 21. oktober 2018. Dette gav oss anledning til å møte sentrale aktører på feltet og få et innblikk i KIFOs historie og aktiviteter. Deretter gjennomførte vi samtaler og intervjuer med nøkkelinformanter, det vil si personer som har bidratt til å introdusere oss for dette forskningsområdet (Ryen 2012:17). De viktigste intervjuene i denne fasen har vært

- innledende samtaler med forskningssjef, sentrale personer i Kirkerådet samt ansatte og tidligere ansatte i KIFO med lang fartstid i organisasjonen.

³ Se for eksempel Sjaastad (2009). Et liv i krig, fred og utvikling: NUPIs første femti år, 1959–2009

- møter, telefonsamtaler og annen korrespondanse med oppdragsgiver for å sikre tilgang på relevante kilder

De innledende intervjuene, samtalene og gjennomgangen av de skriftlige kildene vi fikk i denne fasen ble benyttet til å spisse problemstillingene og til å velge nye informanter.

Den videre datainnsamlingen har fulgt fire spor.

Det første sporet er en analyse av dokumenter og skriftlige kilder. Foruten årsmeldinger og annet materiale fra KIFO har relevante dokumenter fra Kirkemøtet, Stortinget og departementet blitt benyttet til en historisk analyse av KIFOs etablering og utvikling. En annen del av dokumentanalysene tar for seg KIFOs aktiviteter. For å skaffe en oversikt over disse har vi systematisert informasjon i KIFO-arkivet og KIFOs årsmeldinger om prosjekter, publikasjoner og medforfattere.

Det andre sporet i datainnsamlingen har vært kvalitative intervjuer med personer med god kjennskap til KIFO og andre relevante saksforhold som vi har hatt behov for å belyse. Gjennom prosjektet har vi gjennomført intervjuer med til sammen 32 informanter. De fleste av intervjuene har hatt en varighet på mellom 45 minutter og halvannen time, mens det lengste intervjuet varte nesten tre timer. Seks av intervjuene har omhandlet svært avgrensede temaer og har hatt en varighet på 10-30 minutter. I noen få tilfeller er informanter intervjuet på nytt.

Informantene har hatt ulike roller inn mot KIFO og det religionsvitenskapelige feltet. Noen av informantene har også hatt flere forskjellige roller med relevans for evalueringen. Hvis vi tar utgangspunkt i informantenes roller med relevans for evalueringen, fordeler informantene seg slik:

- Nåværende og tidligere KIFO-ansatte – 9
- Representanter for styre/forskningsutvalg – 5
- Representanter for samarbeidspartnerne eksklusive Kirkerådet - 7
- Representanter for Kirkerådet - 3
- Representanter for oppdragsgivere og andre organisasjoner på kirkefeltet - 5
- Journalister – 2
- Representanter for Svenska kyrkans enhet för forskning och analys - 2
- Representanter for Center för forskning om religion och samhälle (CRS), Uppsala universitet – 2
- Representanter for Norges forskningsråd – 2
- Representant for Kulturrådet – 1

28 av intervjuene er tatt opp på bånd. Fra de fire øvrige er det tatt notater. De fleste opptakene er enten skrevet ut i sin helhet eller som fylldige referat med enkelte transkriberte partier. Alle intervjuene er gjennomført med informantens informerte samtykke. Vi har så langt som mulig unngått å gjengi synspunkter som kan spores tilbake til den enkelte informant. For å oppnå dette har vi vært tilbakeholdne i bruken av sitater og først og fremst brukt sitater som illustrasjoner på synspunkter som deles av flere. I noen få tilfeller har vi også omformulert sitatene slik at meningsinnholdet har blitt bevart, men der den implisitte koblingen til informanten er fjernet.

Et tredje spor vi har fulgt er analyser av mediedekningen av KIFO. For å undersøke omfanget og måten KIFO har blitt dekket på i media, har vi gjennomført kvantitative innholdsanalyser av alle artiklene som omhandler KIFO i norske papiraviser i femårsperioden 2014 til og med 2018. For å kunne relatere mediedekningen av KIFO til andre miljøer har vi gjort en sammenligning av mediedekningen av Menighetsfakultetet og KIFO i 2017. Funnene fra innholdsanalysene er supplert med intervjuer med en journalist fra hver av avisene Dagen og Vårt Land.

KIFO er ett av flere organisatoriske alternativer eller modeller som kunne vært benyttet til å sørge for at det utføres relevant forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet. Det fjerde sporet i vår tilnærming til oppdraget er å gjøre en sammenligning av KIFO med to alternative måter å sørge for

at det utføres forskning i en situasjon med markedssvikt: de to alternativene representerer det Andersen (2009) omtaler som et strategisk utvalg, altså empiriske case som svarer til teoretiske relevante alternativ. De teoretiske alternativene til KIFO vi vil se på er 1) å rendyrke oppdragiver og finansiørrollen og tildele oppdrag og bidragsprosjekter etter konkurranse og 2) å sørge for at den relevante forskningen blir gjennomført ved å utføre den i egen regi. De to empiriske casene som representerer hver av disse løsningene er 1) Norsk kulturfonds FoU-organisering og 2) Svenska kyrkans enhet for forskning och analys.

1.4 Strukturen i rapporten

Foruten dette innledningskapitlet består rapporten av i alt seks kapitler.

I kapittel 2 beskrives prosessen bak etableringen av KIFO og instituttets videre utvikling frem til i dag.

Kapittel 3 fokuserer på KIFOs rolle som forskningsinstitutt. Her gjøres det rede for den norske instituttsektoren og KIFOs plassering i denne. Deretter ser vi nærmere på hvordan KIFO tolker sitt mandat og sin rolle i instituttsektoren. Vi gjør rede for KIFOs kompetanse, de to markedene som KIFO henter sine eksterne inntekter fra og instituttets posisjon i disse markedene.

En viktig del av mandatet til KIFO er å formidle forskning og forskningsresultater til ulike brukergrupper og til offentligheten. Kapittel 4 gjør rede for hvordan KIFO tilnærmer seg denne oppgaven og hvordan instituttet lykkes.

Kapittel 5 presenterer KIFOs akademiske meritter og drøfter i hvilken grad KIFO evner å stimulere andre miljøer til å forske på kirke, religion og livssyn.

I kapittel 6 sammenlignes KIFO med to alternative måter å tilnærme seg KIFOs mandat.

I kapittel 7 presenteres en samlet analyse av funnene i kapittel 2–6 og vi konkluderer med en samlet vurdering av hvordan KIFO har lykkes med å realisere disse målsettingene, tatt i betraktning sin størrelse og ressurstilgang.

2. KIFO: Presentasjon, bakgrunn og historie

2.1 KIFO i dag

KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning er et forskningsinstitutt med en flat struktur. Bemanningen består av en forskningssjef som kombinerer rollene som daglig leder og aktiv forsker, en administrativ rådgiver og ut over dette kun faglige stillinger. KIFO er organisert som en privat stiftelse. Styret er stiftelsens øverste organ, mens Representantskapet har tilsyn med styret. Kirkerådet oppnevner leder og ytterligere ett medlem til representantskapet, hver av de øvrige hovedsamarbeidspartnerne oppnevner ett medlem. Personlig varamedlem oppnevnes for hvert medlem. Styret består av fem medlemmer. Tre av medlemmene velges av Representantskapet, ett av Kirkerådet. Representantskapet velger styreleder blant disse fire styremedlemmene. I tillegg oppnevner de ansatte ett styremedlem. Alle styremedlemmene har personlige varamedlemmer og pekes ut for tre år av gangen (Vedtekter, §§ 1, 7, 10; Årsmelding 2018). En gjennomgang av KIFOs årsmeldinger tyder på stor stabilitet med hensyn til operasjonalisering av mandat og prioriteringer.

KIFO er videre et forskernettverk med ni hovedsamarbeidspartnerne: Kirkerådet; Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo; MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn; IKO – Kirkelig pedagogisk senter; VID vitenskapelige høyskole, NLA Høgskolen; Universitetet i Agder, Institutt for religion, filosofi og historie; Høgskulen i Volda, Institutt for religion, livssyn og kyrkjefag; Ansgar Teologiske Høgskole.

KIFO har også et forskningsutvalg på fire medlemmer, der tre velges av styret, en oppnevnes av de fast ansatte. Forskningsutvalget er et rådgivende organ for styret og forskningssjefen (Vedtekter, § 13).

Med unntak av Kirkerådet og IKO er samtlige hovedsamarbeidspartnerne miljøer i UH-sektoren. De fleste av miljøene har en forankring i teologiske og/eller humanistiske fagtradisjoner. Universitetet i Agder skiller seg ut med en klarere religionssosiologisk inngang til forskningsområdene til KIFO. Det er også verdt å merke seg at flere av medlemmene og varamedlemmene i styret, representantskapet og forskningsutvalget er religionssosiologer eller driver forskning med et religionssosiologisk preg.

2.2 Bakgrunn og etablering

Etter vedtak på Kirkemøtet 1992 (Sak KM 11/92) ble Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO) etablert av Kirkerådet 22. mars 1993, i første omgang for en prøveperiode på tre år.

Formålet for stiftelsen ble beskrevet i vedtektenes § 2 (KIFO, 1996, s. 5):

Kyrkjeforskning har som føremål å

- drive og stimulere til forskning kring kyrkje, religion og livssyn i samfunnet
- drive utgreiings- og utviklingsarbeid i same fagområdet
- formidle forskning og forskningsresultat til brukarane, til kyrkjelydane, til samfunnet og den offentlege debatt

Grunnfinansieringen kom hovedsakelig fra det såkalte Særfond II, dels fra Kirkerådets, dels fra Kirke- og undervisningsdepartementets andel av fondet. Det ble også inngått samarbeidsavtaler med et antall «hovedsamarbeidsparter», som forpliktet seg til enten å bidra til virksomheten med personellressurser tilsvarende 0,5 forskerårsverk pr. år, eller ved økonomiske bevilgninger. De opprinnelige samarbeidspartnerne var Det teologiske Menighetsfakultet, Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo, Det praktisk-teologiske seminar, Diakonhjemmets høgskolesenter, Institutt for kristen oppseding og Misjonshøgskolen, samt Kirkerådet.

Bakteppet for etableringen av KIFO var preget av betydelige endringer i religions- og livssynsfeltet i Norge, særlig knyttet til institusjonen Den norske kirke. De tre feltene vi fokuserer på i denne evalueringen (jf. avsnitt 1.1), er alle relevante her. På *det politiske feltet* var forholdet mellom Staten og Den norske kirke i endring i retning av en mer selvstendig stilling for kirken. Dette var en følge dels av en langvarig indrekirkelig prosess gjennom det 19. og 20. århundre i retning av demokratisering og selvstendigjøring, dels av ytre samfunnsprosesser som utfordret Den norske kirkes tradisjonelle hegemoniske posisjon som ideologisk fundament for det norske samfunnet. Et nytt representativt topporgan for Den norske kirke, Kirkemøtet, var opprettet i 1984, og det allerede eksisterende Kirkerådet fikk da en formalisert status som forberedende og iverksettende organ for Kirkemøtet.

Etter vårt syn er det først i denne situasjonen at et *marked for religions- og livssynsundersøkelser* oppstår som et eget avgrensbart felt. Riktignok hadde både utredninger og historiske og juridiske undersøkelser belyst Den norske kirkes stilling.⁴ Men i både statlige og kirkelige dokumenter fra 1980-tallet etterlyses det mer forskning på den aktuelle situasjonen, særlig tydelig i stortingsmeldingen *Om stat og kirke*:

Departementet vil for sitt vedkommende etter evne bidra til at forskning utføres ikke minst hva angår generelle holdninger til kirken og dens mangeartede virksomhet. På denne måte regner vi med å kunne få fram kunnskap som kan gi grunnlag for kirkelig strategi og planlegging i bredden og inn i fremtiden (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1980, s. 70).

En noenlunde samtidig utvikling skjer på *det akademiske feltet* i Norge. Innen teologien kan det merkes en økende interesse for samfunnsvitenskapelige tilnærminger. Innen sosiologien, som lenge hadde vært lite opptatt av religion, setter en gruppe yngre forskere temaet på dagsorden. Etableringen av «Religionssosiologisk faggruppe» i 1975 og utgivelsen av boka *Det religiøse Norge* (Repstad, 1977) er tidlige utslag. Flere av våre informanter har framhevet denne faktoren. Den begynnende formaliseringen av religionssosiologi som fagdisiplin, som underdisiplin av sosiologien, men med tette bånd til teologi og religionsvitenskap, tolker vi som etablering av et nytt avgrensbart akademisk delfelt, og samtidig som en potensiell utfordrer til de dominerende akademiske teologiske institusjonene.

Under Kirkemøtets behandling i 1986 av en melding om forsøksvirksomhet på ulike områder i kirken (Sak KM 4/86) ble signalet fra 1980-stortingsmeldingen framhevet og behovet for FoU-virksomhet understreket i komitemerknadene. Kirkemøtet gjorde slikt vedtak: «3. Kirkemøtet ber Kirkerådet utrede modeller for et institutt for forsøk, forskning og utredning slik det er foreslått i forsøksmeldingen.» I samme sesjon ble det i forbindelse med utarbeidelsen av rammeprogram for Kirkerådet (Sak KM 6/86) av en annen komite lagt fram et konkret forslag om å opprette et forskningssenter med navnet KIFO, en «tenketank» med sikte på «å stimulera arbeid med samfunnsutviklinga, kyrkja sin plass der og den langsiktige planlegging». Kirkemøtet vedtok: «3. Forslaget fra Komite E om et kirkelig forskningssenter, KIFO, oversendes Kirkerådet til utredning.»

⁴ Se særlig Det frivillige kirkeråd, 1973; NOU 30:1975; Kirke- og undervisningsdepartementet, 1980.

Til neste behandling av spørsmålet i Kirkemøtet forelå det en utredning med tittelen «Stiftelsen Kirkeforskning – Senter for forskning i samtid og kirke». Kirkemøtet 1988 behandlet saken under overskriften «Kyrkjeleg forskingsinstitutt» (Sak KM 14/88). Første punkt i vedtaket lød: «Kyrkjemøtet ser trongen for eit senter for forskning i samtid og kyrkje og ser det som ynskjeleg at 'Stiftinga Kyrkjeforskning' vert etablert.» Kirkerådet ble bedt om å arbeide videre med saken. Vedtaket pekte imidlertid på to faktorer som måtte på plass: En tjenlig finansieringsløsning, og en samarbeidsmodell med «andre institusjonar som driv forskning som er viktig for kyrkja».

Noen av de etablerte institusjonene innen det akademiske teologiske feltet oppfattet nok den påtenkte institusjonen som en utfordrer i konkurransen om prestisje og ressurser. Informanter som var til stede på de aktuelle kirkemøtene, minnes en til dels turbulent debatt. Det ble fremmet et alternativt forslag om i stedet å opprette et «Kirkens forskningsfond for aktuell kirkeforskning» som institusjonene kunne søke om midler fra, men dette forslaget fikk liten støtte.

Det skulle gå fire år før vilkårene var oppfylt. De sentrale etablerte teologiske og diakonale utdanningsinstitusjonene valgte koalisjon framfor konfrontasjon og gikk inn som samarbeidspartnere, og en økonomisk løsning for prøveperioden var funnet. KIFO startet opp med to ansatte, en forskningsleder som var religionspedagog/-sosiolog og en forsker som var teolog. I tillegg kom de avtalte forskerårsverkene fra samarbeidspartene.

2.3 Historisk utvikling

I kapittel 3-5 presenterer vi analyser av ulike sider ved KIFOs virksomhet de siste årene. Før dette vil vi gi en kortfattet oversikt over utviklingen av virksomheten i de 25 årene KIFO har eksistert.

Ved avslutningen av prøveperioden ble det levert en intern og en ekstern evaluering (KIFO, 1996). Etter vedtak på Kirkemøtet (Sak KM 11/96) fikk Stiftelsen KIFO fra 1. januar 1997 status som fast forskningsinstitusjon.

I tillegg til de to allerede etablerte stillingene ble det nå utlyst tre forskerstillinger til (Årsmelding 1997, s. 1). KIFO hadde dermed fire ansatte forskere i tillegg til forskningslederen. I 2000 ble forskerstaben utvidet fra fire til fem, og dette har stort sett vært bemanningen siden. I tillegg kommer forskningsinnsatsen fra nettverksforskerne (fram til 2007) og fra forskere og forskningsassistenter engasjert på prosjekt- eller korttidsbasis. Siden 2003 har KIFO også knyttet til seg en professor i en bistilling (II-stilling). Den administrative ressursen har vært beskjedne, stort sett med én ansatt i heltidsstilling og noe deltidsressurser på regnskapssiden.

Den faglige profilen i den faste staben har vært allsidig. Dette har sammenheng med en uttrykt intensjon om «fler- og tverrfaglig forskning på feltet 'kirke, religion og livssyn i samfunnet' med henblikk på å gi Den norske kirke forskningsbasert kunnskap av betydning for kirkens og menighetenes liv» (styrets vurdering, KIFO, 1996, s. 32). KIFO har rekruttert forskere med bakgrunn i teologi/kristendoms kunnskap, religionspedagogikk, sosiologi/religionssosiologi, religionspsykologi, sosialantropologi, statsvitenskap, i kortere perioder også religionsvitenskap og økonomi. Den generelle profilen på den utførte forskningen, sett gjennom hele perioden, preges likevel av en sterk samtidsorientering og av empiriske studier med bruk av samfunnsvitenskapelige teorier og metoder. Nettverksforskerens bakgrunn og bidrag i perioden 1993-2007 gir et noe mer sammensatt inntrykk. En ikke ubetydelig del av deres forskning gikk mer spesifikt på områder som kirkehistorie, religionspedagogikk og administrasjon. Disse områdene er ikke fraværende i den faste stabens forskning, men de er mer marginale.

KIFOs satsingsområder og prosjektportefølje kan avleses av årsrapportene og de strategiske treårsplanene. Prosjektporteføljen er variert, avhengig av faktorer som tilgangen på eksterne oppdrag og de til enhver tid ansatte forskernes kompetanse. Noen områder er likevel gjennomgående.

KIFO bygde tidlig opp en kompetanse på kvantitative metoder. De har vært sterkt delaktige i oppbygging og pleie av kirkelig statistikk, i samarbeid med Kirkerådet, Statistisk sentralbyrå og Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (nå Norsk senter for forskningsdata). Analyser og fortolkninger av slike data har vært en sentral virksomhet, blant annet synliggjort gjennom de årlige publikasjonene *Tallenes tale. Perspektiver på statistikk og kirke* (1996-2005) og *Tilstandsrapport for Den norske kirke* (2009-2014). Med utgangspunkt i registerdata og omfattende survey-undersøkelser som *World Values Survey*, *International Social Survey Programme* og *Norsk Monitor*, samt egne survey-undersøkelser, har KIFO-forskerne gjennom årene bygd opp en databank som er egnet til å belyse trender og endringer i det norske tros- og livssynsfeltet over tid. KIFO har også gjennom mange år bidratt til utviklingen av den kirkelige delen av KOSTRA-prosjektet (Kommune-Stat-Rapportering).

Et annet gjennomgående trekk har vært utredninger og følgeforskning knyttet til reformer og endringer innen Den norske kirke. Særlig kan nevnes stat-kirke-reformprosessen, demokratireformen/kirkevalgene, og trosopplæringsreformen. Her har KIFO hatt oppdrag både for statlige myndigheter og for Kirkerådet. Dette har vært en betydelig del av KIFOs prosjektportefølje gjennom hele historien.

I tillegg til dette har KIFO de siste ti årene hatt følgende andre strategiske satsingsområder:

Kirke, religion og livssyn i det offentlige rom (2006-2008), Religionen i samfunnet og den religiøse pluralismen (2009-2013), Religionen i samfunnet og religiøst mangfold (2014-2019). Dette er kanskje det området av KIFOs forskning som har vært mest synlig i offentligheten. Bøkene *Religion i Norge. Mellom sekularisering og sakralisering* (2010), *Den offentlige sorgen. Markeringer, ritualer og religion etter 22. juli* (2013) og *Kunsten å jubilere. Gunnlovsfeiring og minnepolitikk* (2017) kan stå som eksempler. Det omfattende nordiske prosjektet «Religion in the public sphere» (NOREL, 2009-2013) har vært en særlig viktig aktivitet på dette feltet (jf. avsnitt 5.2).

Kirker, religion og etikk (2009-2013), Livssyn, verdier og etikk (2014-2019). Eksempler fra dette området er undersøkelser av presters arbeidsforhold og deltakelsen i et større internasjonalt prosjekt om «Values, religion and human rights».

KIFO-forskeres publisering har vært omfattende gjennom hele perioden (jf. avsnitt 5.1). Fra 1996 til 2012 sto KIFO som utgiver av to bokserier, KIFO Perspektiv, som publiserte i alt 23 doktoravhandlinger og vitenskapelige monografier og antologier, og KIFO Rapport, som publiserte institusjonens forskningsrapporter. KIFO har fortsatt en rapportserie, men vitenskapelige artikler og monografier publiseres nå i andre kanaler. I 1999 ble det Volda-baserte *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn* reorganisert. Fra år 2000 har KIFO hatt en nøkkelrolle, det meste av det praktiske redaksjonsarbeidet har foregått her. Tidsskriftet fikk i 2004 en nordisk redaksjon og skiftet navn til *Nordic Journal of Religion and Society*. Fra 2007 er tidsskriftet anerkjent som vitenskapelig publikasjon på nivå 2, altså som et internasjonalt topptidsskrift. Det har en svært sentral funksjon i det nordiske religionssosiologiske miljøet og tiltrekker seg også internasjonale bidrag ut over de nordiske land (jf. avsnitt 5.3).

Nettverket av samarbeidspartnere ble gradvis utvidet. I løpet av tiåret 1997-2006 tok seks nye institusjoner på seg denne rollen: Norsk Lærerakademi (nå NLA Høgskolen), Høgskolen i Finnmark (Seksjon for samfunns- og religionskunnskap), Høgskulen i Volda (Institutt for religion, livssyn og kyrkjefag), Dronning Mauds minne høgskole, Høgskolen (senere Universitetet) i Agder, og Ansgar teologiske høgskole. Dette ga KIFO et bredere geografisk nettverk. Med ett unntak (Agder) hadde alle disse institusjonene enten en kirkelig eller religiøs forankring, og/eller de ga utdanningstilbud som kvalifiserte for stillinger innen dette feltet. Ansgar var den eneste institusjonen med en

ekspisitt frikirkelig forankring. Høgskolen i Agder var på sin side i ferd med å bygge opp et sterkt religionssosialogisk fagmiljø. De religionsvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige miljøene ved universitetene har ellers ikke engasjert seg i KIFO. Nettverket har hatt et tydelig kirkelig preg. Dronning Mauds minne og Misjonshøgskolen meldte seg senere ut. Strukturendringer i academia har ført til at Høgskolen i Finnmark opphørte og ble en del av UiT Norges arktiske universitet. Misjonshøgskolen kom på sin side inn igjen som del av VID, som også omfatter Diakonhjemmet (2016), mens Det praktisk-teologiske seminar er blitt en del av Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo (2017). KIFO har altså i dag åtte samarbeidsparter i tillegg til Kirkerådet.

Et par politiske føringer i årene like etter 2000 kom til å få betydelig innvirkning på KIFOs situasjon.

Finansieringsmodellen for KIFO var et sentralt spørsmål i oppstartfasen. Fra 1. januar 2002 var grunnbevilgning til KIFO inne som post på statsbudsjettet (Årsmelding 2001, s. 5). Dette var et resultat av behandlingen av stortingsmeldingen *Børs og katedral – Om økonomien i Den norske kyrkja*. Komiteen vedtok enstemmig i Innst. S. nr. 187 (2000-2001):

Komiteen viser til at stiftelsen utfører viktige forsknings- og utviklingsoppgaver. Komiteen ser ingen gode grunner til at stiftelsen skal finansieres på andre måter enn tilsvarende forskningsstiftelser. Komiteen mener derfor at stiftelsen Kirkeforskning bør få en egen grunnbevilgning over statsbudsjettet.

Denne modellen var virksom fram til 2013. Da overtok Kirkerådet ansvaret for tildeling og oppfølging av statstilskuddet til KIFO, som tidligere var forvaltet av Kirkedepartementet.

Den såkalte kvalitetsreformen i høyere utdanning, politisk vedtatt i samme stortingssesjon (2000-2001, jf. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 2001), innebar en betydelig endring på det akademiske feltet med ringvirkninger også på markedet for forskning. Finansieringssystemet for universiteter og høyskoler ble lagt om. Finansieringen besto fra nå av en basisbevilgning pluss en resultatbasert del hvor institusjonene blir målt på ulike indikatorer innen feltene utdanning og forskning. Innen forskningsfeltet er «resultatbasert omfordeling» en viktig faktor. Indikatorene her måler dels kvalitet og kvantitet på publisert forskning, men også innhenting av eksterne forskningsmidler. I første omgang handlet dette om midler fra EU og Norges Forskningsråd. Fra 2017 er inntekter fra bidrags- og oppdragsforskning også kommet inn som indikator. Allerede i KIFOs årsrapporter for 2004 og 2006 ble det bemerket at disse endringene i universitets- og høyskolesektoren kunne komme til å utfordre nettverksmodellen (Årsmelding 2004, s. 4; 2006, s. 3). Dette viste seg å slå til. De strukturelle endringene førte til at KIFO og samarbeidspartnerne ved mange anledninger har blitt konkurrenter på prosjektmarkedet. Ved andre anledninger har KIFO deltatt i konsortier sammen med en eller flere av samarbeidspartnerne (jf. avsnitt 3.6).

Samarbeidsmodellen med partnerinstitusjonene ble forandret ved en vedtektsendring i 2007. I stedet for å bidra med et halvt forskerårsverk årlig, skulle institusjonene fra nå av betale en årlig kontingent (Årsmelding 2007, s. 3.) Bakgrunnen var blandede erfaringer med den tidligere ordningen. Noen institusjoner fant det vanskelig å oppfylle denne delen av avtalen. Det ble presisert at «KIFOs funksjon i nettverket skal være å stimulere til samarbeid om forskning». Fra samme år har KIFO hatt et forskningsutvalg som rådgivende organ for forskningssjef og styre.

Fra og med 2013 overtok Kirkerådet, på vegne av Kirkemøtet, ansvaret for tildeling og oppfølging av statstilskuddet til KIFO, som tidligere var forvaltet av Kirkedepartementet (Årsmelding 2013, s. 4). I statsbudsjettet for 2014 ble den øremerkede bevilgningen under Tilskudd til kirkelige formål overført til ny post Tilskudd til virksomhet i Den norske kirke, et rammetilskudd som skulle forvaltes av Kirkemøtet. For 2014 var det en forutsetning at fordelingen skulle være omtrent som i 2013, fra 2015 skulle Kirkemøtet stå friere (jf. Fornyings- administrasjons- og kirkedepartementet, 2013, s. 157-160).

Som følge av dette vedtok representantskapet i 2014 en vedtektsendring. Kirkerådets representasjon i representantskapet ble redusert fra tre til to medlemmer. Kirkerådet skulle fortsatt

oppnevne et medlem til styret, men styreleder skulle fra nå av velges av representantskapet. Begrunnelsen var at en ville sikre selvstendighet i forhold til tilskuddsmyndigheten. Ved den samme vedtektsendringen endret stiftelsen navn til «KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning». Det ble presisert at det nye navnet «beskriver KIFOs formål slik det hele tiden har vært formulert i vedtektenes formålsparagraf § 2» (Årsmelding 2014, s. 3).

Siden 2014 har det skjedd store utskiftninger i KIFOs stab. Fire forskere med lang fartstid i KIFO har sluttet og gått over i stillinger i universitetssektoren, den ene er riktignok fortsatt tilknyttet KIFO som professor II. Dette er nok først og fremst et karrierevalg, samtlige har gått rett inn i professorstillinger. Men enkelte signaliserer også at usikkerhet om KIFOs framtid har spilt en rolle for avgjørelsen.

Under Sak KM 7/17 om fordeling av midler for 2018 og budsjett for 2017 gjorde Kirkemøtet dette vedtaket: «3. Kirkemøtet ber Kirkerådet utrede konsekvensene av kutt i tilskuddet til KIFO og vurdere redusert støtte fra budsjettåret 2018. Saken forelegges Kirkemøtet 2018.»

Saken ble fulgt opp på neste Kirkemøte. I den tilsvarende Sak KM 14/18 ble dette vedtatt:

3. Kirkemøtet tar Kirkerådets vedtak om at tilskuddet til KIFO ikke reduseres i 2018 og 2019 til orientering.
4. Kirkemøtet tar til orientering Kirkerådets initiativ til at det igangsettes en evaluering av KIFO i samarbeid med KIFOs styre og hovedsamarbeidsparter som grunnlag for å vurdere utviklingen av grunntilskudd til KIFO.

KIFOs styre kommenterte denne utviklingen slik i årsmeldingen for 2017: «Vi vil ikke legge skjul på at Kirkemøtets bestilling til Kirkerådet har vært en belastning for KIFOs virksomhet og planene for stiftelsens fortsatte eksistens. Signalet som er sendt fra KIFOs hovedstifter, har skapt usikkerhet om KIFOs framtid» (s. 4).

3. Forskningsinstituttet KIFO

I dette kapitlet vil vi se nærmere på virksomheten til forskningsinstituttet KIFO. Vi vil innledningsvis gjøre rede for den norske instituttsektoren og hvordan KIFOs er plassert i denne. Deretter vil vi se nærmere på hvordan KIFO selv tolker mandatet sitt og hvilken kompetanse miljøet besitter. Så gjør vi rede for de to markedene KIFO opererer i, hvordan KIFOs inntekter fordeler seg etter disse markedene, før vi vurderer KIFOs markedsposisjon og konkurransevne. Mot slutten av kapitlet ser vi nærmere på KIFOs relasjon til Kirkerådet.

3.1 KIFOs plassering i instituttsektoren

Ifølge Forskningsrådet (2018b, s 20) består instituttsektoren av institusjoner som ikke er en del av UH-sektoren eller næringslivet og som utfører forskning og utviklingsarbeid. Instituttsektoren består i 2019 av om lag 110 institusjoner.⁵ Fremveksten av den norske instituttsektoren er ikke et resultat av en helhetlig statlig politikk, men er snarere et «grodd» historisk resultat av enkeltbeslutninger i ulike departementer (Gulbrandsen m.fl., 2012). Etableringen av det enkelte institutt har vanligvis har vært begrunnet i et behov for langsiktig kompetanseutvikling på et fagområde, eller for utvikling av forskningskapasitet innenfor et geografisk område (Utdannings- og forskningsdepartementet, 2005, s. 168-169). Den videre utviklingen av det enkelte instituttet har skjedd gjennom tilpasninger og posisjoneringer på feltet i form av det aktuelle forskningsområdet, konkurrenter, samarbeidspartnere og oppdragsgivere. Slik sett faller etableringen av KIFO og den videre utviklingen av instituttet (se avsnitt 2.2 og 2.3) inn i et vanlig mønster i sektoren.

En konsekvens av den manglende helhetlige politikken overfor sektoren er at den har blitt svært heterogen (Gulbrandsen, 2012, s. 12). I tillegg til at instituttene dekker svært forskjellige fagområder, mottar de ulik basisfinansiering, har ulike vektning av grunn- og anvendt forskning, har forskjellige eierformer og organisasjonsstrukturer og opererer i ulike markeder. Instituttene kan kategoriseres på ulike måter. Forskningsrådet (2018b, s. 19) deler instituttene inn i fire grupper etter deres hovedformål. Av disse er det kun gruppe 1 og 2 som, i likhet med KIFO, har forskning som hovedformål. Gruppe 1 omfatter forskningsinstitutter som er tilordnet Retningslinjer for statlig basisfinansiering og som får basisbevilgning via Forskningsrådet. De samfunnsvitenskapelige instituttene hører til denne gruppen.⁶ Gruppe 2 omfatter statlige forskningsinstitutter som får driftsbevilgning direkte fra departementene (f.eks. Forsvarets forskningsinstitutt og Havforskningsinstituttet).

⁵ Omlag 120 institusjoner rapporterte FoU-virksomhet til NIFU for 2017 (Forskningsrådet, 2018b, s 20). Etter dette er noen av instituttene fusjonert. Blant annet ble seks institutter slått sammen til Forskningssselskapet NORCE gjennom fusjoner høsten 2018 og våren 2019 (<https://www.norceresearch.no/om-oss/bakgrunn>).

⁶ Denne gruppen kan igjen deles i fire undergrupper etter arena og departementstilknytning. Foruten samfunnsvitenskapelig består gruppen av miljøinstituttene, primærnæringsinstituttene, og de teknisk-industrielle instituttene (Forskningsrådet, 2018b, s.20).

KIFO har faglig sett klart mest til felles med de samfunnsvitenskapelige instituttene.⁷ Disse mottar basisbevilgning via Forskningsrådet og er forvaltningsmessig tilknyttet Kunnskapsdepartementet (Forskningsrådet, 2018b, s. 19). Når det gjelder finansieringen, skiller imidlertid KIFO seg markant fra instituttene i denne gruppen. Mens basisfinansieringen for forskningsinstituttene som mottar basisbevilgninger fra Forskningsrådet i de fleste tilfellene varierer mellom i underkant av 7 prosent og 20 prosent av FoU-omsetningen for instituttene (Forskningsrådet, 2018b, s. 22), utgjør bevilgningene fra DNK om lag to tredjedeler av omsetningen til KIFO. På dette området ligner KIFO mer på instituttene i gruppe to. Disse mottar en forholdsvis stor del av totalomsetningene som driftsbevilgninger direkte fra de respektive fagdepartementet (op. cit. s. 19), noe som også var tilfellet for KIFO frem til 2013.

Et fellestrekk ved instituttene i gruppe to, slik som Forsvarets forskningsinstitutt og Havforskningsinstituttet, er at de driver forskning i markeder kjennetegnet av sterkere markedssvikt enn instituttene i gruppe 1. Mens samfunnsvitenskapelige institutter slik som eksempelvis By- og regionforskningsinstituttet NIBR, Telemarksforskning og Institutt for samfunnsforskning opererer i markeder der en rekke kommuner, fylkeskommuner, direktorater og departementer etterspør evalueringer og utredninger på deres temaområder, finnes det ikke noe velfungerende marked for bestandskartlegginger av fiskearter eller forskning om norsk beredskapsevne mot cyber-terrorisme. Storsamfunnet har imidlertid behov for forskning på disse områdene. Vi har dermed å gjøre med en situasjon kjennetegnet av omfattende markedssvikt, der offentlig inngripen er nødvendig for å sørge for at nødvendige oppgaver blir utført (Stiglitz, 1989). Markedssvikt kan håndteres på flere måter, for eksempel ved at forskning gjennomføres i offentlig regi, slik virksomheten til Statistisk sentralbyrå er et eksempel på (jf. Forskningsrådet, 2018, s. 19). For forskningsområdene til instituttene i gruppe to er slik markedssvikt håndtert gjennom store direkte overføringer til de aktuelle instituttene mot at de driver forskning på de aktuelle temaområdene.

Markedet for forskning på kirke, religion og livssyn i samfunnet har flere av de samme egenskapene som har skapt markedssvikt på havforskningsfeltet og forsvarsforskningsfeltet. Vitenskapelige studier av temaområdene kirke, religion og livssyn i samfunnet er viktig for storsamfunnet, men etterspørselen er såpass begrenset at man ikke kan forvente at temaet vil bli tilstrekkelig undersøkt uten at dette enten utføres i offentlig regi eller ved at det ytes betydelig direkte tilskudd til aktørene som driver slik forskning. Som vi har sett i kapittel 2, var formålet med etableringen av KIFO tett koblet til et behov for å sikre at tilgangen på slik kunnskap (se avsnitt 2.2). Som vi skal komme tilbake til i kapittel 6, har Svenska kyrkan valgt en annen løsning på markedssvikten enn den norske, der Kyrkokansliet selv holder seg med en egen forsknings- og analyseenhet.

3.2 KIFOs rolleforståelse

Som vi har pekt på i avsnitt 3.1, har ulike forskningsinstitutter utviklet sin posisjon og rolleforståelse i et tett samspill med de andre aktørene på feltene de har vært innleiret i. Samtidig viser litteraturgjennomgangen i avsnitt 1.2 at verdsettelsehierarkiet i academia i økende grad gjør seg gjeldende i instituttsektoren. Vi skal nå se nærmere på hvordan KIFO definerer sin rolle som forskningsinstitutt.

KIFO har ifølge vedtektene følgende formål:

⁷ En viktig forskjell er at KIFO ikke er en del av systemet for resultatbasert omfordeling basert på indikatorer slik som vitenskapelig publisering, uttelling i form av NFR-midler og EU-midler m.m.

- Å drive og stimulere til forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet
- Å drive utrednings- og utviklingsarbeid i det samme fagområdet
- Å formidle forskning og forskningsresultater til brukerne, til menighetene, til samfunnet og til den offentlige debatten

Fra vedtektene kan vi se at KIFO skal fylle minst fire funksjoner som er knyttet til ulike stadier i det vitenskapelige kretsløpet.

Den første funksjonen til KIFO er å stimulere til større forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet. Den andre funksjonen er å drive forskning, som er den delen av det vitenskapelige arbeidet der det frembringes ny kunnskap. KIFO skal for det tredje også drive utrednings- og utviklingsarbeid. Dette er aktiviteter der man leter frem og benytter allerede etablert kunnskap. KIFOs fjerde funksjon er å drive formidling av egen (og andres) forskning og forskningsresultater til brukerne, menighetene, til samfunnet og den offentlige debatten.

Forholdet mellom de to aktivitetene forskning og utredning/utviklingsarbeid er nært knyttet til forholdet mellom grunnforskning og anvendt forskning. Noe forenklet kan man si at grunnforskning har kunnskap som et selvstendig mål, mens anvendt forskning handler om å bruke ny forskning og tilgjengelig kunnskap til å avdekke handlingsmuligheter for en oppdragsgiver (se Brox, 1998, s. 16-24 for en diskusjon av de to rollene). Innenfor det akademiske feltet er tilnærmingen til anvendt samfunnsforskning omstridt. Stridspunktet knytter seg til akademiske idealer om vitenskapelig autonomi og hvorvidt dette idealet utfordres av relasjonen til en oppdragsgiver. Dette stridsspørsmålet henger sammen med en diskusjon om oppdragsgiver vil kunne påvirke forskningsresultatene i favør av de svarene oppdragsgiver ønsker å «avdekke» i stedet for det som er «sant». Rapporter som reflekterer den første typen relasjon til oppdragsgiver omtales både i akademien og på folkemunne som et «bestillingsverk».

En utfordring for oppdragsforskningsmiljøer er at de i en del typer prosjekter konkurrerer med konsulentbyråer. Mens konsulent-oppdragsgiverrelasjonen er et mer ensidig klientforhold der rollen handler om å hjelpe oppdragsgiver med å realisere målsetninger, tilsier forskeridealet at en forsker skal forplikte seg på sannheten og derfor ha en sterkere autonomi vis-a-vis sin oppdragsgiver. Innenfor akademien eksisterer det et vitenskapelig etos rundt den autonome forskeren, der fri grunnforskning oppfattes som mer fortjenestefullt enn kjøpt forskning, og dette har bidratt til at mange miljøer innen akademien huser en skepsis mot oppdragsforskning.

I norsk sammenheng er dette forholdet diskutert utførlig i boken *Praktisk samfunnsvitenskap* (Brox, 1998). I boken anerkjenner forfatteren utfordringene som kan oppstå i relasjonen mellom de to rollene 'oppdragsforsker' og 'oppdragsgiver', men han argumenterer for at de kan håndteres gjennom en tydelig bevissthet om at «forskerrollen» skal være autonom i deler av forskningsprosessen (op. cit., s. 35). I tillegg har forskeren et personlig ansvar for hvordan resultatene fra forskningen blir benyttet og hvilke effekter de får (op. cit., s. 172-173). Forholdet mellom oppdragsgiver og oppdragsforsker bør være slik at oppdragsgiver utformer temaet og spørsmålene som skal undersøkes, mens oppdragstaker er autonom i fasene der spørsmålene operasjonaliseres, i utviklingen av det metodiske designet for undersøkelsen, gjennomføringen av datainnsamling og i analysen av resultatene. Både oppdragsgiver og oppdragstaker har rett til å formidle kunnskapene generert gjennom undersøkelsen. I tillegg har oppdragsforsker en rett og plikt til å delta i samfunnsdebatten hvis kunnskapene som blir skapt blir forvrengt eller misbrukt av oppdragsgiver eller andre. Denne beskrivelsen av det vi kan kalle den «autonome oppdragsforskeren» er forankret i det akademiske idealet av samfunnsforskeren som en uavhengig, sannhetssøkende kunnskapsprodusent. Samtidig er det verdt å merke seg at det utvidede ansvaret for bruken av forskningsresultatene pålegger forskeren en aktiv kommentatorrolle i samfunnsdebatten.

Idealet om den autonome oppdragsforskeren er ikke enerådende innen feltet anvendt forskning. Et eksempel på et konkurrerende syn er aksjonsforskningstradisjonen, der det legges opp til at oppdragstaker bidrar i utviklingsarbeidet i en forlengelse av forsknings- og utredningsarbeidet (se f. eks. Klev & Levin, 2009). Det finnes også evalueringsdesign som plasserer forskerrollen mellom autonom oppdragsforskning og aksjonsforskning. Et eksempel på dette er formative evalueringer. I slike evalueringsopplegg benyttes forskning til å fremskaffe kunnskap underveis i et utviklingsprosjekt, som gjennom underveisevalueringer og tilbakemeldingsseminarer benyttes til å gjennomføre egnede tilpasninger (Hall & Hall, 2004, s. 29).

Operasjonaliseringen av KIFOs mandat synes å plassere forskningsinstituttet nært idealet om den autonome oppdragsforskeren. I KIFOs årsmelding for 2018 vektlegges det blant annet at «KIFO skal være en *fri og uavhengig* forskningsinstitusjon» og at «KIFO har et *forskerfokus* på rollen Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn har i samfunnet, og virkninger av politiske og kulturelle endringer» (s. 6, våre uthevinger). Intervjumaterialet underbygger en slik fortolkning. Både KIFO-ansatte og informanter hos samarbeidspartnerne har vektlagt at KIFO prioriterer forskningsaktiviteter og en rolle som kunnskapsprodusent sterkere enn utrednings- og utviklingsarbeid. KIFO tar også bevisst avstand fra konsulentrollen.

Dette reflekteres også i praksis. En type situasjon som fra tid til annen oppstår i instituttsektoren, kan inntreffe når resultatene fra en undersøkelse ikke samsvarer med det oppdragsgiver gjerne ville finne. Det forekommer i slike situasjoner at oppdragsgiver prøver å stanse publisering av uønskede resultater (såkalt «skufflegging» av rapporter), eller legger press på oppdragsmiljøet for å få til en omskriving av resultatene. Vi finner ingen eksempler på at KIFO har skufflagt rapporter. De fleste forskerne har heller ikke opplevd kritikk og press knyttet til uønskede funn. Dagens forskere og tidligere forskere legger tvert imot vekt på at oppdragsgiverne i all hovedsak har opptrådt profesjonelt på dette området. I de svært få tilfellene der slikt press har oppstått (her finnes det noen få eksempler noe bakover i tid), har instituttet stått fast ved sin autonomi og ikke gitt etter.

Det er også verdt å merke seg at KIFOs tilnærming til sin formidlingsfunksjon slik det fremgår av vedtektenes § 2, også ligger nært opp til idealet om den autonome oppdragsforskeren. Intervjuene viser at KIFO prioriterer de to rollene kunnskapsprodusent og kommentator. KIFO har en sterkt uttrykt målsetning om å formidle egen (og andres) forskning gjennom foredrag, aktiv deltakelse i mediene som kilder og som samfunnsdebattanter. Vi vil analysere hvordan KIFO-miljøet lykkes i denne rollen i kapittel fire.

3.3 Kompetansen ved KIFO

UH-sektoren og instituttsektoren har tre langt på vei analoge kompetansenivåer.

Tabell 1 Kompetansenivåene i instituttsektoren og UH-sektoren

Nivå	Instituttsektor	UH-sektor
Toppkompetanse	Forsker 1/Seniorforsker	Professor/Dosent
Førstekompetanse	Forsker 2	Førsteamanuensis/Førstelektor
Grunnkompetanse	Forsker 3	Universitets/høyskolelektor/amanuensis

I begge sektorene ligger vitenskapelige publikasjoner til grunn for kompetanseoppbygg. Kompetansekravet til en forsker 3 er mastergrad og minst ett års erfaring som forskningsassistent. Kravet til førstekompetanse er fullført doktorgrad eller vitenskapelige publikasjoner innenfor et temaområde på tilsvarende nivå og omfang. Kompetanse er viktig i konkurransen om prosjektmidler. Som vi vil se i neste avsnitt vil offentlige oppdragsgivere ofte legge et sett kriterier til grunn der prosjektgruppens kompetanse vil inngå. Formelt kompetansenivå og vitenskapelige publikasjoner er enda viktigere i konkurranse om midler fra Norges forskningsråd eller utenlandske forskningsfinansiører.

Per oktober 2019 er det seks forskere som har hovedstilling ved KIFO. To av disse har toppkompetanse (forsker 1), tre har førstekompetanse (forsker 2), en har mastergrad, men disputerer for doktorgrad i år og får dermed førstekompetanse. Forskningsassistenten har mastergrad. I tillegg er en forsker med toppkompetanse tilknyttet instituttet gjennom bistilling. En enkel sammenligning av KIFO-staben mot forskerstabene i andre samfunnsvitenskapelige institutter viser at KIFO er et svært lite fagmiljø, men med svært kompetente fagpersoner. KIFO-staben har en høyere andel topp- og førstekompetente enn de regionale forskningsinstituttene (Møreforskning, Nordlandsforskning, Telemarksforskning, Trøndelag FoU og Østfoldforskning), og en kompetansesammensetning om lag på nivå med anerkjente nasjonale institutter som Institutt for samfunnsforskning, PRIO og Norsk utenrikspolitisk institutt.

Instituttets fagprofil er overveiende samfunnsvitenskapelig. Av de seks forskerne som per i dag er tilknyttet instituttet, er fire utdannede sosiologer mens to er sosialantropologer. Det er store variasjoner innenfor hver av disiplinene når det kommer til forskningsområder, teoretiske perspektiver og forskningsmetoder. Samtidig er skillene imellom disse disiplinene flytende. Dette innebærer at den enkelte forsker på sett og vis kjennetegnes best av sitt vitenskapelige arbeid. Vi har derfor sett nærmere på dette.

KIFO-forskernes kompetanse kjennetegnes av en viss bredde i temakompetanse og perspektiv og stor bredde i metodekompetanse. Temakompetansen dekker en bred tilnærming til kirkelivssynsfeltet, med en konsentrasjon inn mot instituttets prioriterte satsingsområder.

Hver av forskerne benytter flere ulike teoretiske perspektiver i sin forskning, og staben dekker samlet sett et bredt spekter av analytiske verktøy. Samtidig utgjør KIFO et sterkt fagmiljø på minst tre temaer. En stor del av staben benytter religionssosiologiske og kultursosiologiske/etnografiske innfallsvinkler i sine prosjekter. Flere av forskerne benytter også demokratiteoretiske (ofte sosiologiske og statsvitenskapelige) perspektiver i studier av forholdet mellom religion, offentlighet og politikk og i studier av samfunnsutviklingen med hensyn til religion og sosial kapital (relasjoner, tillit og normer). Metodekompetansen er svært tverrfaglig. De fleste i miljøet behersker både kvalitative og kvantitative samfunnsvitenskapelige metoder godt eller svært godt. Flertallet behersker også humanistiske metoder slik som historisk analyse og/eller innholdsanalyser av tekster, artefakter og medieprodukter. Flere informanter utenfor KIFO peker på at forskerne har en breddekompetanse som gjør instituttet i stand til å ta på seg en rekke ulike typer oppdrag.

En potensiell risiko ved å jobbe for bredt er at miljøet kan få en for utydelig profil. Dette synes ikke å ha skjedd for KIFO sin del. KIFO har bevisst brukt forskernes egen FoU-tid til en spissere kompetanseoppbygging. På denne måten har instituttet lyktes i å oppnå både spisskompetanse og fleksibilitet til å ta på seg ulike typer oppdrag.

3.4 De to instituttmarkedene

I tillegg til direkte bevilgninger og tilskudd henter samfunnsvitenskapelige forskningsinstitutter inntektene sine i ulike markeder. Noe forenklet kan man gjøre et skille mellom to hovedtyper markeder (Forskningsrådet, 2018b, s. 22):

1. Markedet for bidrag fra offentlige og ideelle forskningsfinansiører, for eksempel Forskningsrådet, NordForsk, Fritt ord, og EU
2. Markedet for oppdrag og brukerrettede bidragsprosjekter

På det første markedet konkurrer KIFO først og fremst med aktører i UH-sektoren, men også med andre forskningsinstitutter. Oppdragsmarkedet har tradisjonelt vært forskningsinstituttens arena, men i det siste tiåret har aktører i UH-sektoren (blant annet som en følge at slike inntekter har kommet inn som en del av institusjonene resultatbaserte omfordeling) samt konsulentbyråer gjort seg sterkere gjeldende. På sine kjerneområder konkurrerer KIFO først og fremst med aktører i UH-sektoren og andre forskningsinstitutter.

Selv om en del av de samme egenskapene etterspørres i begge de to markedene, er konkurransevilkårene ulike. I markedet for bidrag fra offentlige forskningsfinansiører vurderes først og fremst akademiske kriterier for kvalitet. utlysning av forskerprosjekter, som er den viktigste prosjekttypen som lyses ut, stilles det svært høye krav til kompetansen til prosjektleder og prosjektgruppe. Kompetansen måles hovedsakelig i antall relevante publikasjoner, publikasjonenes nivå og impact i form av en siteringsindeks, samt prosjektledererfaring. Ved siden av prosjektgruppen vurderes prosjektbeskrivelsen. Her må det dokumenteres svært god kjennskap til forskningsområdet, prosjektet må være originalt, ambisiøst, men samtidig realistisk. De fleste utlysninger legger også vekt på nasjonalt og internasjonalt samarbeid.

I intervjuer med to programkoordinatorer ved NFR ble tilslagsraten på forskerprosjekter innenfor det åpne NFR-programmet FRIPRO (Fri prosjektstøtte) og programmet Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL), som begge kan finansiere forskning med relevans for kirke og livssyn, anslått til å ligge mellom 5-9 prosent over tid. For et sterkere tematisk avgrenset program som Velferd, arbeid og migrasjon (VAM) ligger den vanligvis noe høyere, anslagsvis 12-20 prosent. Å utvikle en konkurransedyktig søknad til Norges forskningsråd krever ofte flere månedersverk i arbeidsinnsats. Ofte vil samme miljø måtte søke flere ganger med stadig forbedrede søknader før man får tilslag. Både investeringen i søknad og konkurransekriteriene for tildeling av bidragsprosjekter favoriserer i stor grad større miljøer (Forskningsrådet, 2015).

Markedet for oppdrag er nøye regulert når oppdragsgiverne tilhører offentlig sektor. Mens oppdragsgivere i privat og frivillig sektor i prinsippet kan tildele prosjekter etter forgodtbefinnende, er oppdragsgivere i offentlig sektor underlagt Lov om offentlige anskaffelser (heretter Anskaffelsesloven, 2016). Formålet med Anskaffelsesloven er å «fremme effektiv bruk av samfunnets ressurser», samt å «bidra til at det offentlige opptrer med integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte» (§ 1). I Anskaffelsesforskriften (2016) dikteres ulike terskelverdier som utløser kumulativt skjerpede krav til konkurranseutsetting (jf. Nærings. Oppdrag inntil 100 000,- eks mva kan tildeles direkte uten konkurranse. Oppdrag med en verdi mellom 100 000,- og 1 300 00,- kan tildeles etter en begrenset konkurranse mellom minst tre inviterte tilbydere. Utlysninger over 1 300 000,- eks mva må lyses ut på database for offentlig innkjøp. Utlysninger over 6 950 000,- eks mva skal lyses ut i hele EØS-området. I forskriften oppfordres det likevel til å benytte alminnelige utlysninger også for prosjekter

under dette nivået. Mange oppdragsgivere praktiserer alminnelige utlysning av alle oppdrag med verdi over 100 000.⁸

Konkurranskriteriene for evalueringsprosjekter kan variere noe fra utlysning til utlysning, men en typisk sammensetning og vektning av kriterier ved offentlig utlysning av prosjekter er⁹

- Prosjektgruppens kompetanse og gjennomføringsevne (30-50 %)
- Oppdragsforståelse og løsningsforslag (30-50 %)
- Pris (10-20 %)

Prosjekter utlyses som regel med en øvre ramme. Pris vektet normalt forholdsvis lavt, og de fleste tilbyderne av forskningsoppdrag forsøker å utforme et best mulig prosjekt innenfor den maksimale rammen. Dermed konkurrerer miljøene i praksis utelukkende på de to første kriteriene.

Kriteriet kompetanse og gjennomføringsevne defineres ofte ved

- prosjektleder og prosjektmedarbeidernes formelle kompetansenivå og erfaring med temaet og metodene som er aktuelle for oppdraget
- prosjektleders prosjektledererfaring og «track record». Her benyttes ofte referanser fra tidligere oppdragsgivere
- tilbyderes erfaring med gjennomføring av relevante prosjekter. Dette måles ofte med relevante prosjekter gjennomført siste tre år
- gjennomføringsevne måles ofte med prosjektgruppens størrelse og mulighet til å sette inn andre forskere ved sykdom og jobbskifter

Oppdragsforståelse og løsningsforslag vurderes på bakgrunn av prosjektbeskrivelsen. Blant det som blir vektlagt er om tilbyder evner å

- demonstrere en forståelse for oppdragsgivers behov
- vise at man kjenner forsknings- (og praksis-)feltet
- peke på behov og utfordringer i gjennomføringen og komme opp med gode løsningsforslag
- presentere en troverdig plan for å gjennomføre dette innenfor tidsrammen i utlysningen

Vi ser altså at mange av de samme forholdene er viktige for konkurranseevnen i de to markedene. Større miljøer fremstår som mer robuste og vil oftere kunne vise til flere relevante referanseprosjekter. Selv om det er to ulike sjangere søknader, er evnen til å utforme gode prosjektbeskrivelser en nødvendig forutsetning for å kunne hevde seg. Prosjektgruppens kompetanse og publikasjoner er også viktige for konkurranseevnen i begge de to markedene. Her er det likevel en viktig forskjell. Mens NFR og EU vektlegger akademiske meritter mer ensidig, er dette bare en av flere komponenter som vektlegges i oppdragsmarkedet. I oppdragsmarkedet teller stabens erfaring fra lignende prosjekter og kundereferanser knyttet til instituttets tidligere leveranser vel så stor rolle. Siden de lokale markedene innenfor instituttsektoren er forholdsvis små, vil også erfaringsbasert tillit basert på tidligere oppdragsrelasjoner samt godt renommé i feltet spille en viktig rolle.

⁸ Kulturrådet har eksempelvis en alminnelig utlysning av et FoU-prosjekt med verdi 100 000,-

⁹ Denne beskrivelsen er basert på fire utlysninger på Database for offentlig innkjøp (DOFFIN) (<https://www.doffin.no/>).

3.5 Hva slags prosjekter gjennomfører KIFO?

Noe forenklet kan KIFO hente ekstern finansiering på tre måter.

- KIFO kan gjennomføre et prosjekt mot betaling fra en oppdragsgiver.
- KIFO kan vinne økonomiske bidrag til prosjekter fra offentlige forskningsfinansiører (for eksempel Forskningsrådet, NordForsk, Fritt ord, Regionale forskningsfond og EU).
- KIFO kan også motta bidrag til prosjekter fra andre offentlige og private aktører (Forskningsrådet, 2018, s. 22).

En forskjell mellom et oppdrag og et bidrag er at oppdragene er fullfinansierte, mens bidrag forutsetter at bidragsmottakeren selv bidrar med finansiering og selv står for utformingen av prosjektopplegget. Det er også en skatte- og avgiftsmessig forskjell ved at oppdragsgivere betaler mva, mens det er momsfratak for bidrag.

Fra KIFOs arkiv har vi funnet frem til informasjon om prosjekter som enten pågikk i 2011 eller som har blitt startet opp etter dette. Til sammen dreier dette seg om 37 prosjekter for i overkant av 20 ulike oppdragsgivere og finansiører. Nøkkeltallene er presentert i tabellen nedenfor.

Tabell 2 Prosjekter 2011-2018, Nøkkeltall

	Antall prosjekt	Inntekter (1000 kr eks mva)	Andel prosjekt av totalen	Inntekt per prosjekt(1000 kr eks mva)	Andel ekstern inntekt av totalen
Oppdragsprosjekt	23	14 800	62	643	59
Konkurransetildelte bidragsprosjekt	7	8500	19	1215	34
Brukerrettet bidragsprosjekt	7	1800	19	260	7
Sum	37	25100	100	678	100

KIFOs samlede bruttoinntekter fra disse prosjektene er om lag 25 millioner eks mva, noe som tilsvarer snaut 700 000,- per prosjekt. Oppdragsprosjektene utgjør brorparten av prosjektene, mens de to gruppene bidragsprosjekter hver utgjør om lag en femtedel. Den klart viktigste oppdragsgiveren er Kirkerådet, som har bestilt 12 av prosjektene. Målt i inntekter utgjør inntekten fra oppdragsprosjektene 59 %, mens de konkurransetildelte bidragsprosjektene, som gjennomgående er markant større, utgjør en tredjedel av inntektene. Brukerrettede bidragsprosjekter genererer en forholdsvis liten del av instituttets prosjektinntekter. Dette reflekterer at brukerrettede bidragsprosjekter ofte har blitt gjennomført i samarbeid med mindre betalingsdyktige organisasjoner slik som Blå Kors, Bibelselskapet, Landsforeningen for uventet barnedød og Areopagos. I disse tilfellene ville det trolig ikke blitt forsket i det hele tatt, med mindre KIFO tok initiativ til prosjektet og brukte egne ressurser i gjennomføringen.

Målt i total prosjektstørrelse representerer de to gruppene bidragsprosjekter et større samlet volum enn oppdragsprosjektene. Dette skyldes at KIFO supplerer den eksternt finansierte forskningstiden med en stor mengde egenfinansiert arbeidstid. Vi har ikke data som gjør det mulig å tallfeste det totale omfanget av dette nøyaktig.

3.6 KIFOs markedsposisjon og konkurranseevne

Markedsposisjonen til et forskningsinstitutt påvirkes både av tilgangen på bidrag og oppdrag og av konkurransen i instituttets viktigste markeder. Som vi har pekt på i avsnitt 1.2 er instituttsektoren et svakt felt. Et område der dette kommer til uttrykk, er en sterk avhengighet til det politiske feltet, ved at styresmaktene både definerer konkurransereglene og langt på vei bestemmer etterspørselen etter forskningstjenester. For KIFO gjør dette seg gjeldende ved at begge de to markedene instituttene opererer i påvirkes sterkt av politiske konjunkturer. Mange av programmene som forvaltes av Forskningsrådet finansieres i vesentlig grad gjennom fagdepartementene over statsbudsjettet. Dette innebærer at endringer i det politiske landskapet både kan forsterke, redusere eller til og med eliminere satsingen på enkelte forskningstemaer. Markedet for oppdrag og brukerrettede bidragsprosjekter er også avhengig av politiske konjunkturer. Nye politiske satsinger skaper behov for evalueringer og utredninger, mens mindre politisk fokus på et område vil redusere behovet for forskningstjenester her. Et eksempel på en slik utvikling er hvordan flyktningkrisen forårsaket av borgerkrigen i Syria resulterte i økt politisk fokus på bosettings- og integreringsarbeid. Dette resulterte igjen i økt etterspørsel etter forskning på dette området.

I tabellen nedenfor presenterer vi KIFOs inntekter over tiårsperioden 2009 til og med 2018. Vi har hentet tallene fra KIFOs årsmeldinger fra samme periode.

Tabell 3 KIFOs inntekter 2009-2018 (i 1000 kr)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Tilskudd	5 400	5 550	5 700	5 850	6 040	6 250	6 380	6 500	6 500	6 679
Medlemskontingent	360	360	330	330	330	200	150	100	90	90
Eksterne prosjektinntekter	592	1855	4 370	4 300	3 700	2 100	2 300	500	1 250	1 440
Sum	7 800	7 800	10 400	10 700	10 200	8 600	8 900	7 200	7 950	8 400

Vi kan lese flere mønstre fra tabellen. Et tydelig mønster er at tilskuddene utgjør den klart viktigste inntektskilden. Uten betydelige tilskudd ville grunnlaget for drift på dagens nivå opphøre. Et annet forhold er at de eksterne prosjektinntektene varierer svært mye fra år til år. De store svingningene er en konsekvens av at miljøet er lite. Dermed vil tilslag på store prosjekter, slik som NOREL-prosjektet, som ble startet opp i 2009 og gikk for fullt fra 2010 til 2013, slå sterkt ut. I etterkant av slike prosjekter vil små miljøer måtte bruke en forholdsvis stor del av kapasiteten på akkvisjonsarbeid som først gir inntekter på et senere tidspunkt. Det er således vanskelig å identifisere et normalår for KIFO, men gjennomsnittlige årlige prosjektinntektene utgjør om lag kr 2,2 mill. i denne perioden.

En annen viktig observasjon er at KIFOs inntekter falt dramatisk fra 2015 til 2016. Våre data tyder på at dette skyldes to forhold: etterspørselssvikt og utskiftninger i staben. Etterspørselssvikten demonstrerer hvor avhengig markedet for KIFOs forskning er av politiske konjunkturer. KIFO har hatt Kirkerådet som sin klart viktigste oppdragsgiver siden etableringen. Med endringene i

Grunnlovens § 2 i 2012 der Den Norske Kirke endret status fra «Statskirke» til «Folkekirke» ble ansvarets for KIFOs bevilgninger overført fra Kirkedepartementet¹⁰ til Kirkerådet i 2013 (se avsnitt 2.3). Flere informanter har pekt på at det i etterkant av dette oppsto det en situasjon der Kirkerådet og Kirkedepartementet lyste ut mindre prosjektmidler enn tidligere. Dette skapte en nedgang i etterspørselen etter forskning på KIFO sine kompetanseområder. En måte et forskningsinstitutt kunne tilpasset seg slike konjunktursvingninger på, er å flytte seg til tilstøtende markeder. Som vi har sett i avsnitt 3.3, besitter KIFO-miljøet en forholdsvis bred analytisk og metodisk kompetanse som også ville kunne benyttes til forskning utenfor kirke-, religions- og livssynsfeltet. Et forhold som bidrar til å gjøre KIFO ekstra sårbar mot denne typen etterspørselssvingninger er at KIFOs har fått et klart mandat for hvilke temaområder instituttet skal befatte seg med som instituttet etterlever.

Hva så med konkurranseforholdene? Som vi har sett i avsnitt 2.2 ble «markedet for forskning på kirke, religion og livssyn» etablert med dannelsen av KIFO. I begynnelsen var KIFO dominerende på mange av sine forskningsområder. Både på grunn av størrelse og av faglige hensyn ble likevel mange prosjekter gjennomført i samarbeid med hovedsamarbeidspartnerne og andre. Innenfor instituttsektoren er rollene konkurrent og samarbeidspartner overlappende ved at aktørene velger mellom å konkurrere og samarbeide fra prosjekt til prosjekt. Etter hvert som incentivsystemene i akademia har blitt endret, har samarbeidspartnerne gradvis endret strategi til å oftere innta rollen som konkurrenter. Flere av de akademiske miljøene har etter hvert bygget opp kompetanse inn mot sine områder og tidvis blitt sterkere enn KIFO på disse. For eksempel har VID etablert et sterkt miljø på organisasjons- og ledelsesforskning og MF et på menighetsutvikling.

I intervjuene har både oppdragsgivere og konkurrenter beskrevet denne utviklingen forholdsvis likt. Oppdragsgiverrepresentanter har pekt på at KIFO har levert godt på de oppdragene de har fått, men at de vurderer at andre miljøer etter hvert har blitt vel så konkurransedyktige på enkelte temaområder. Noen peker også på at størrelsen til KIFO kan være en hemsko i forhold til å makte større prosjekter alene. KIFOs måte å håndtere dette er å initiere samarbeid. Denne framgangsmåten fører tidvis frem, men det forekommer også at hovedsamarbeidspartnerne avslår samarbeid og i stedet velger å konkurrere med KIFO.

En type prosjekter som KIFO så langt ikke har rettet seg mot i særlig grad, er brukerrettede utviklingsprosjekter. Det pekes på at enkelte miljøer blant hovedsamarbeidspartnerne driver prosjekter med aksjonsforskningspreg, men at KIFO unngår denne delen av markedet. Flere av informantene framhever at KIFO forsøker å holde en armlengdes avstand til oppdragsgiver. Synet på KIFOs holdning her er delt. Noen oppfatter KIFOs valg som prinsippfast i positiv forstand, ved at de unngår «konsulentaktig» arbeid, andre mener KIFO burde orientere seg mer mot Den norske kirkes og kirkefeltets behov.

På spørsmål om hva KIFO er gode på trekkes det unisont frem kvantitative studier av religiøse trender. KIFO synes å ha en nærmest ubestridt posisjon i denne delen av sitt marked. KIFO høster også anerkjennelse for sin kompetanse på studier av ritualer. Tre informanter peker likevel på at KIFO ikke har lyktes med å kommunisere denne kompetansen godt nok inn mot Kirkerådet, noe som illustreres ved følgende sitat:

På noen sentrale områder for kirken er KIFO blitt forbigått og mindre relevant. Mens KIFO nok fremdeles kanskje er det tyngste religionssociologiske og livssynssociologiske forskningsmiljøet. Det klarer de ikke å kommunisere strategisk nok inn mot kirken. Kirken er på sin side heller ikke i stand til å forstå og utnytte den innsikten som KIFO tilveiebringer.

¹⁰ Vi benytter benevnelsen Kirkedepartementet om det departementet som har ansvaret for Den Norske Kirke. Dette har ofte vært Kulturdepartementet, men det politiske ansvaret for Kirken har også vært lagt til andre departement.

Vi ser altså at konkurrentene anerkjenner at KIFO har en nisje der instituttet er den dominerende aktøren, men som følge av skjerpet konkurranse har denne nisjen blitt vesentlig trangere. KIFO er likevel solid posisjonert for oppdrag som krever kvantitative religionssosiologiske studier av religiøse trender, og regnes som svært gode på studier av rituell praksis. Konkurrentenes forståelse sammenfaller med den faktiske kompetansen hos KIFO (se avsnitt 3.3). Imidlertid finner vi tegn på at KIFO ikke har lyktes godt nok i å kommunisere til alle potensielle oppdragsgivere at de besitter denne kompetansen.

3.7 KIFO og Kirkerådet

En særlig viktig relasjon for KIFO er forholdet til Kirkerådet. Kirkerådet er for det første KIFOs stifter. For det andre var Kirkerådet, sammen med departementet, ansvarlig for grunnfinansieringen av instituttet i årene 1993-2001. Fra 2013 er det Kirkerådet som har ansvaret for grunnfinansieringen på vegne av Kirkemøte (jf. avsnitt 2.2-3). For det tredje er Kirkerådet KIFOs største kunde på markedet for oppdragsforskning (jf. avsnitt 3.5).

I KIFOs vedtekter heter det i § 4: «KIFO er skipa ut frå eit kyrkjeleg ansvar og samarbeider med oppdragsgjevarar og andre forskingsinstitusjonar på grunnlag av sjølvstende og i samsvar med prinsippet om forskingsfridom.»

Instituttet har altså en tydelig kirkelig forankring, men samtidig en selvstendig stilling, som vi ovenfor (avsnitt 3.2) har relatert til idealet om «den autonome oppdragsforsker». Denne modellen for organisering av kirkeforskning er annerledes enn den som f. eks. er valgt i Svenska kyrkan, som har en egen Enhet för forskning och analys administrativt tilknyttet kirkeledelsen. I kapittel 6 sammenligner vi de to modellene.

KIFO har utført to kategorier oppdrag for Kirkerådet, dels oppdrag innenfor rammen av grunnbevilgningen, dels oppdrag bestilt eller utlyst og betalt av Kirkerådet. Den første kategorien handlet lenge om årlige analyser av kirkelig statistikk. De siste årene har Kirkerådet selv tatt hånd om denne funksjonen, mens KIFO etter nærmere avtale har utført andre forsknings- eller utredningsoppdrag etter ønske fra Kirkerådet. Informanter fra begge parter uttrykker at det har vært visse startvansker knyttet til denne modellen. Kirkerådets administrasjon er stor og sammensatt, det har vært vanskelig å få en samlet oversikt, og begrepet «bestillerkompetanse» har vært brukt fra begge sider om et opplevd forbedringspotensial hos Kirkerådet. Ansettelsen av en statistiker i Kirkerådets administrasjon, med ansvar for blant annet å koordinere Kirkerådets ønsker om forskningstemaer, ble opplevd av begge parter som en forbedring.

Intervjuer med ansatte i KIFO og i Kirkerådet avdekker noen spenninger i forståelsen av forholdet mellom de to institusjonene, spenninger som beskrives relativt likt fra begge sider. Dels handler det om KIFOs etos om «en armlengdes avstand» til oppdragsgivere, der noen i Kirkerådets administrasjon nok kunne tenke seg et tettere forhold, dels om forståelsen av grunnbevilgningen. Vi tolker det slik at KIFO tenderer til å se denne som en fortsettelse av den statlige grunnbevilgningen som kan disponeres relativt fritt, mens Kirkerådet ønsker en sterkere styring av bruken av disse midlene.

3.8 Konklusjon

Den norske instituttsektoren er ikke et resultat av en helhetlig statlig politikk. I stedet har de enkelte forskningsinstituttene blitt etablert for å fylle kunnskapsbehov og deretter utviklet seg i tett samspill med sine oppdragsgivere og konkurrenter. Dette gjelder også KIFO. Instituttet ble etablert for å bøte på manglende kunnskap om kirke, religion og livssyn i samfunnet. Instituttets hovedsamarbeidspartnere og konkurrenter er i hovedsak aktører i UH-sektoren. KIFO er derfor sterkt innleiret i akademia, noe synes å prege KIFOs tolkning av mandatet. KIFO vektlegger vitenskapelig autonomi og rollene som kunnskapsprodusent og kommentator.

KIFO opererer i to markeder:

1. Markedet for bidrag fra offentlige og ideelle forskningsfinansiører, for eksempel Forskningsrådet, NordForsk, Fritt ord, og EU
2. Markedet for oppdrag og brukerrettede bidragsprosjekter

For begge de to markedene er kompetanse og størrelse viktige kriterier. KIFO har høy kompetanse og søker å løse kapasitetsutfordringer gjennom samarbeid. KIFOs klart viktigste finansieringskilde er direkte tilskudd fra Kirkemøtet via Kirkerådet. Instituttet henter om lag to tredjedeler av de eksterne inntektene fra oppdrag og brukerrettede bidragsprosjekter. I dette markedet opplever instituttet skjerpet konkurranse. Samtidig har KIFO gjennomgått store personellutskiftninger, noe som blant annet har gått betydelig utover inntektene. KIFO har likevel opprettholdt en sterk posisjon rundt sin viktigste nisje, kvantitative religionssociologiske studier av trender.

4. KIFO i offentligheten

En viktig del av mandatet til KIFO er å «formidle forskning og forskingsresultat til brukarane; til kyrkjelydane, samfunnet og den offentlege debatten» (KIFO, Vedtekter, § 2). Formålet med kapittel fire er å undersøke hvordan KIFO etterlever denne målsetningen. Kapitlet er organisert i fire avsnitt. Det første avsnittet handler om KIFOs utadrettede virksomhet. Det andre avsnittet tar for seg omfanget av mediedekningen av KIFO. Det tredje avsnittet ser nærmere på hvordan redaksjonen i de kristne avisene Vårt Land og Dagen forholder seg til KIFO. Det fjerde avsnittet gir en oppsummering av funnene.

4.1 KIFOs utadrettede virksomhet

I avsnitt 3.2 har vi vist hvordan KIFOs rolleforståelse ligger tett opp mot idealet «den autonome oppdragsforskeren» som først og fremst skal produsere kunnskap, men også innta en kommentarfunksjon i samfunnet. Om sin utadrettede virksomhet sier KIFO følgende:

KIFO har som oppgave å opplyse samfunnsdebatten om kirke, religion og livssyn. Den politiske meningsdanningen trenger fakta, forskningsbasert kunnskap, velbegrunnet analyse og teoretisk drøftede fortolkninger – ofte som motvekt til offentlig uttrykte antakelser, fordommer og uvitenhet. Forskerne driver derfor omfattende utadrettet virksomhet (Årsmelding 2018, s. 3).

Dette synet blir utdypet i flere av intervjuene. KIFO prioriterer å delta i samfunnsdebatten gjennom å skrive kronikker, å stille til intervjuer, delta som foredragsholdere og ved å arrangere seminarer rettet mot både forskningsfelleskapet og praksisfeltet. Egenrapporteringen til KIFO i årsmeldingene for 2016-2018 viser at forskerne ved instituttet har holdt 119 foredrag og gjesteforelesninger i denne treårsperioden.

Et sentralt element i KIFOs formidlingsvirksomhet er de (stort sett) halvårlige KIFO-seminarene, der egne og inviterte forskere presenterer og drøfter et aktuelt tema knyttet til KIFOs arbeidsområder. Som eksempler kan nevnes seminarer om Grunnlovsjubileet (våren 2015), om endringer i dåpspraksis (høsten 2015) og om tros- og livssynsdialoger i storbyen (våren 2017) og om endringer i nattverdpraksis (høsten 2019). Dette er en arena KIFOs samarbeidspartnere ofte slutter opp om, som foredragsholdere eller som deltakere. KIFO-seminarene er altså et viktig element når det gjelder å ivareta instituttets funksjon som nav i dette nettverket, i tillegg til den utadrettede funksjonen.

4.2 Mediedekningen av KIFO

Atekst Retriever er Norges største digitale nyhetsarkiv. Det inneholder nyheter fra trykte og digitale redaksjonelle medier, samt radio- og TV-database for mediedekning. Vi har benyttet denne databasen for å undersøke den samlede norske mediedekningen av KIFO, gjøre en analyse av hvilke medier som dekker KIFO og hva som kjennetegner denne dekningen. Flere informanter har pekt på

at MF er det fagmiljøet i Norge som ligner mest på KIFO. Vi har derfor benyttet MF som et sammenligningsgrunnlag i noen av analysene.

Et søk på 'KIFO' for femårsperioden 1.januar 2014 til 31.desember 2018 gir 1109 treff i norske medier. Dette tilsvarer fire treff i uken i denne perioden. Dette må sies å være svært høyt for et lite miljø som KIFO. Til sammenligning fikk et søk på 'Menighetsfakultetet' 4914 treff. Her kan vi legge til at dette tallet er kunstig høyt fordi det fanger opp en rekke artikler som ikke omhandler MF direkte, men der artikkelen kun oppgir at en av personene som omtales har utdanning fra MF. I tillegg er det en god del treff på jubileumstaler, nekrologer og minnestunder for MF-ansatte (spesielt i Aftenposten).

Begge de to institusjonene har en stor del av dekningen sin i Vårt Land og Dagen. Hvis vi kun ser på artikler som de facto handler om de to institusjonene, og holder jubileumstaler, nekrologer og minnestunder utenfor, er den totale dekningen av MF og KIFO i Vårt Land og Dagen slik i 2017:

Tabell 4 Avisdekningen av Menighetsfakultetet og KIFO i Vårt Land og Dagen 2017

	MF	KIFO
Vårt Land	109	57
Dagen	80	15
Sum artikler	189	72

Tabellen viser at mediedekningen av KIFO i de to viktigste kristne avisene utgjør 38 % av mediedekningen til MF. Her er det verdt å merke seg at KIFO teller færre enn ti hoder, mens MF er en institusjon med 110 ansatte og 60 PhD-studenter (<https://www.mf.no/om-mf>). Det er således liten tvil om at KIFO oppnår svært stor oppmerksomhet i mediebildet, instituttets beskjedne størrelse tatt i betraktning.

I våre analyser av mediedekningen av KIFO har vi tatt utgangspunkt i femårsperioden 2014 til og med 2018. Artikkelen om KIFO fordeler seg i all hovedsak mellom artikler i papiraviser og nettaviser. For å unngå dobbelttelling av samme saker publisert på flere plattformer, har vi begrenset oss til KIFO-dekningen i papiravisene. Her finner vi 484 artikler for den samme perioden. En systematisk gjennomgang av dette materialet avdekket at det også her forekom dobbeltregistreringer. Etter at vi redigerte vekk dublettene er det endelige utvalget for vår analyse er 403 avisartikler. I inndelingen etter aviser har vi tatt utgangspunkt i Sigurd Høsts avisdefinisjon (se Høst, 2018), men gjort noen tilpasninger til vårt formål: Vi viser blant annet dekningen i de kristne meningsbærende avisene Vårt Land og Dagen individuelt.¹¹

¹¹ Vi har også slått fådagersavisene (Morgenbladet og Dag og Tid) sammen med de riksdekkende meningsbærende avisene. Til sist har vi slått sammen 'Andre dagsaviser i byer' og samlet de øvrige fådagersavisene i kategorien 'annet'.

Tabell 5 Mediedekningen av KIFO. Prosent.

	Antall artikler	Prosentandel
Vårt land	176	46
Dagen	54	14
Andre riksdekkende meningsbærende aviser	11	3
Ledende storbyaviser	14	4
Andre dagsaviser i byer	45	12
Løssalgsaviser (VG og Dagbladet)	8	2
Lokalaviser, fådagersaviser og byråer	95	25
Sum	403	100

Tabellen viser at KIFO får stor dekning i Vårt Land og også temmelig stor dekning i Dagen. Utover dette er det stor spredning i hvilke medier som skriver om KIFO. Instituttet er omtalt i tilsammen 73 ulike aviser i femårsperioden og er omtalt i alle kategoriene aviser. Den geografiske fordelingen av dekningen viser to ulike tyngdepunkt. Ett tyngdepunkt er aviser som utgis i Oslo og det andre tyngdepunktet er aviser på Sør- og Vestlandet. Tabellen nedenfor viser hva slags rolle KIFO har i disse avisartiklene.

Tabell 6 KIFOs rolle i avisartiklene. Prosent.

Artikkelen viser til KIFO-forskning som en av flere forskningskilder	6
Artikkelen har KIFO-forskning som hovedtema	10
Artikkelen viser til KIFO-forskning som eneste forskningskilde	21
KIFO-forsker er intervjuet som eneste ekspertkilde til saken	22
KIFO-forsker er intervjuet som en av flere ekspertkilder til saken	41
Sum	100

En av ti artikler har ny KIFO-forskning som hovedtema. I de øvrige artiklene bidrar KIFO til å belyse en nyhet eller et aktuelt saksforhold som redaksjonen har satt søkelys på. Den vanligste måten dette skjer på, er at KIFO-forskere stiller til intervju (63 % av artiklene). I 27 % av artiklene benyttes KIFO-publikasjoner som skriftlig kilde i sakene. Tabellen tyder på at KIFO er en viktig kilde i sakene de omtales i. Mer enn halvparten av de KIFO-relaterte artiklene handler om ny KIFO-forskning eller har KIFO som eneste kilde. Vi har sett nærmere på artiklene som enten handler om KIFO forskning eller benytter KIFO som eneste kilde i saken. Disse artiklene handler i all hovedsak om religiøs praksis og endringer. Tabellen nedenfor viser hva slags type artikler KIFO omtales i.

Tabell 7 | hva slags type artikler omtales KIFO. Prosent.

Nyhet	73
Kronikk/innlegg der KIFO er omtalt	10
Kronikk/innlegg skrevet av KIFO-forsker	6
Reportasje	5
Notis, kort gjengivelse av sak fra annet medium	4
Leder	2
Sum	100

Tabellen viser at KIFO hovedsakelig omtales i nyhetssaker. Dette utgjør 73 % av artiklene. Dernest dekkes KIFO forholdsvis ofte i kronikker, enten som faktagrunnlag eller ved at KIFO-forskere har skrevet/vært med på å skrive kronikken. Kronikkene som er skrevet av KIFO-forskere dekker en forholdsvis stor bredde av temaer, blant annet endringer i kristen praksis, kultur- og identitetshistorie, aktuelle samfunnsproblemer slik som rasisme, forskjellige pågående verdidebatter og utfordringer ved flerkulturell dialog.

4.3 Hvordan forholder mediene seg til KIFO?

For å få mer utfyllende informasjon om hvordan mediene forholder seg til KIFO har vi gjennomført intervjuer med representanter for de kristne riksdekkende meningsbærende avisene Dagen og Vårt Land. Fokuset for intervjuene har vært hvordan de to mediene orienterer seg i forhold til forskning om kirke, religion og livssyn og hva slags kompetanse redaksjonene oppfatter at ulike forskningsmiljøene på dette feltet kan bidra med.

Vårt Land beskriver to ulike typer innganger til å lage en sak der forskning spiller en viktig rolle. Den første er nyhetssaker om forskning. Vårt Land-redaksjonen følger med på seminarer og foredrag, kronikker, pressemeldinger og institusjonenes hjemmesider. Blant de norske forskningsmiljøene følger avisen særlig med på MF, KIFO, Teologisk fakultet (TF) og til en viss grad VID. Utover dette følger man med på et knippe enkeltforskere fra andre fagmiljøer.

Den andre inngangen er å lage aktualitets saker ut fra et tema som redaksjonen selv bestemmer seg for, der relevant forskning er en av kildene som benyttes i saken. En vanlig fremgangsmåte i slike saker er å intervju eksperter som kan belyse temaet. Redaksjonen i avisen har en liste over personer som man vet kan en del om de enkelte temaene. Vårt Land har erfart at KIFO er veldig nyttig i slike saker. De er spesielt dyktige til å «oversette» teoretisk/akademisk kunnskap til et bredere publikum og har derfor blitt benyttet så mye at redaksjonen av hensyn til de aktuelle forskerne selv forsøker å holde litt igjen på bruken av dem. Journalistens beskrivelse underbygges av intervjuer om erfaringene til oppdragsgivere og samarbeidspartnere. Et illustrerende sitat fra en representant for et konkurrerende miljø illustrerer dette:

Der vil jeg si at de er nesten uovertrufne. De har etablert seg som et veldig viktig referansepunkt for journalister. De både er flinke til å mobilisere og formidle selv, men de har også etablert seg som det miljøet journalister ringer til.

Vårt Land har en tydelig oppfatning om hva slags informasjon de ulike forskningsmiljøene bidrar med på dette feltet. Ifølge informanten bidrar KIFO med «religionssosiologiske» analyser. I dette begrepet vektlegges til dels metoden – det kvantitative, dels det tematiske fokuset, der KIFO

oppfattes spesielt gode på å beskrive og forklare tendenser i det religiøse «forbruksmønsteret» i befolkningen.

Informanten fra Dagen-redaksjonen innledet intervjuet med å understreke at avisen så langt ikke har orientert seg tilstrekkelig mot forskningskunnskap, men at redaksjonen har uttalte ambisjoner om å styrke denne delen av avisens dekning.

I Dagen har vi tradisjonelt orientert oss rundt teologiske spørsmål. Vi har ikke vært så interessert i holdninger og endringer i praksis. Nå forsøker vi å dreie oss i retning i der vi også i større grad beskriver og forklare det som skjer rundt oss. Før la vi i større grad vekt på å beskrive synspunkter, da var andre forskningsmiljø viktigere.

KIFO har så langt ikke blitt oppfattet som det viktigste forskningsmiljøet for Dagen. Dette henger sammen med et inntrykk av at KIFO-forskningen har vært sterkt knyttet til DNK, og siden Dagen tradisjonelt har vært bedehusenes og frikirkenes avis, har avisen orientert seg mer mot VID (hovedsakelig den tidligere Misjonshøgskolen) og NLA. I tillegg til avisens tilknytning til det lavkirkelige Norge, henger orienteringen mot disse institusjonene også sammen med geografi. Med sin lokalisering i Bergen har Dagen tettere koblinger til Misjonshøgskolens og NLAs miljøer i Stavanger og Bergen. Informanten understreker likevel at redaksjonen oppfatter at KIFO er et viktig miljø i kirkeforskning, og at KIFO trolig vil spille en viktigere rolle i avisens dekning fremover.

På spørsmålet om Dagen-redaksjonen har en formening om hvilke ekspertiser de ulike miljøene besitter, reflekterer informanten slik:

Dette har jeg ikke dannet meg noen veldig definert oppfatning om. Svarene blir derfor litt foreløpige. Både NLA og VID er tettere på den delen av kirkelivet som vi har som hovedmålgruppe. Jeg vet at KIFO gjør sosiologiske analyser av trender og de er interessante når vi lager saker der dette er relevant.

Begge informantene oppfatter altså at KIFO er miljøet å henvende seg til hvis man trenger kunnskap om religiøse trender og religiøse «forbruksmønstre».

4.4 Konklusjon

KIFO har valgt å innta en aktiv kommentatorrolle i samfunnsdebatten. Dette gjør de gjennom foredragsvirksomhet, ved å gjøre seg tilgjengelig for mediene og ved å delta aktivt i samfunnsdebatten gjennom aviskronikker. KIFO har lyktes svært godt med denne strategien. Mediene følger med på KIFOs forskning, foredrag og seminarer. KIFO-forskerne er også attraktive intervjuobjekter fordi de er tilgjengelige, har relevant kunnskap og evner å gjøre vitenskapelig kunnskap tilgjengelig for leserne. Som en konsekvens oppnår KIFO å være svært synlige til tross for sin beskjedne størrelse.

5. KIFO og academia

Syv av KIFOs ni hovedsamarbeidspartnere tilhører academia, mens ingen tilhører instituttsektoren. Denne koblingen innleirer forskningsinstituttet sterkt i det akademiske feltet. I dette kapitlet vil se nærmere på KIFOs rolle og posisjon i det norske og nordiske religionssosiologiske forskningsmiljøet.

Kapitlet er organisert i fem avsnitt. Det første avsnittet gir en oversikt over KIFOs publikasjoner. Deretter ser vi nærmere på de konkurransetildelte bidragsprosjektene KIFO har hatt de siste årene og om instituttet fremdeles er i posisjon til hevde seg i konkurransen om slike midler. Det tredje avsnittet gjør rede for det norske og nordiske religionssosiologiske miljøet og KIFOs rolle i dette. Det fjerde avsnittet undersøker hvilke miljøer KIFO-forskerne orienter seg mot ved publiseringssamarbeid. Til sist presenterer vi våre konklusjoner.

5.1 KIFOs publikasjoner

Grovt sett deler en KIFO-forskertiden sin i tre noenlunde like store deler. En del av tiden går med til akkvisisjon av og gjennomføring av prosjekter finansiert av oppdragsgivere eller eksterne bidragsytere. En annen del av tiden benyttes til å gjennomføre egenfinansierte prosjekter og annet arbeid som KIFO velger å prioritere. Den tredje delen av tiden kan forskeren benytte noe friere til vitenskapelig publiseringsarbeid og faglig oppdatering. Denne tidsressursen svarer til FoU-tiden som gis til ansatte i faglige stillinger i UH-sektoren. Alle samfunnsvitenskapelige institutter som forvaltes av Kunnskapsdepartementet gir også de ansatte tid til denne type vitenskapelig publiseringsarbeid. For et forskningsinstitutt kan denne tidsressursen betraktes som en investering i instituttets og den enkelte forskers kompetanse. Gode vilkår for egenutvikling er også et viktig fortrinn ved rekruttering av forskere. KIFO har som strategi å prioritere publisering i tidsskrift, antologier og bokserier som gir vitenskapelig anerkjennelse. Instituttet begynte tidlig å publisere på engelsk og har en uttrykt strategi om å tilnærme seg utfordringer for Den norske kirke ut fra et internasjonalt perspektiv. KIFO har således søkt samarbeid mot sterke miljøer, særlig i Norden.

I årsmeldingene til KIFO for de ti årene 2008 til og med 2017 er det registrert til sammen 294 artikler. Om lag 60 prosent av disse er utgitt på norske forlag inklusive KIFOs egen rapportserie, 4 % er utgitt på nordiske forlag, og 36 % er utgitt internasjonalt utenfor Norden. Dette viser at KIFO over lang tid har hatt en klar internasjonal profil på sin publiseringsevne i tråd med instituttets strategi.

Publikasjonene i perioden fordeler seg slik etter type utgivelse:

Tabell 8 KIFOS publikasjoner 2008-2017 etter type utgivelse

Type publikasjon	Antall	Andeler av totalen i prosent
Kapittel/artikkel i bok	132	45
Rapport	79	27
Artikkel i tidsskrift	41	14
Bok/antologi	19	6
Bokanmeldelse	19	6
Annet	4	1
Sum	294	100

En markant trend i perioden er at KIFO har endret sin publiseringsprofil. I perioden 2008-2012 var forholdet mellom antallet rapporter og artikler forholdsvis jevnt. Den neste femårsperioden har vektingen rapport/artikkel endret seg klart i favør av artikler. KIFO-miljøet forklarer selv denne dreiningen ved at instituttet har som strategi å prioritere publisering i tidsskrift, antologier og bokserier som gir vitenskapelig annerkjennelse. Samtidig er rapportformatet ofte bedre tilpasset oppdragsgivere enn det vitenskapelige artikkelformatet. Vi har diskutert denne problemstillingen med KIFO-miljøet. KIFO gir uttrykk for et bevisst forhold til hvordan man skal drive brukerformidling. Miljøet oppfatter rapporter som en publikasjonsform som i mange tilfeller har sine begrensninger. Derfor prioriteres ofte andre former for brukerrettet formidling, for eksempel foredrag og avisinnlegg. Samtidig understrekes det at legger man vekt på at rapportformatet egner seg til bestemte typer prosjekt, og da benytter man dette.

KIFO-forskere har bidratt til 173 vitenskapelige artikler og bokkapitler og 19 antologier/monografier i perioden 2008 til og med 2017. Som vi har pekt på tidligere er både UH-sektoren og de samfunnsvitenskapelige instituttene underlagt hvert sitt regime der «produksjonen» av FoU-poeng legges til grunn for en resultatbasert omfordeling (RBO) mellom aktørene. Beregningene av publikasjonspoeng bygger på en inndeling i tidsskrift og forlag på tre nivåer.¹²

- Nivå 0: omfatter populærvitenskapelige utgivelser og rapporter.
- Nivå 1: er utgivelser i godkjent tidsskrift eller antologier som er fagfellevurdert etter praksisen dobbelt blind review.
- Nivå 2: oppfyller kravene til tidsskrift på nivå 1, men regnes som særskilt viktige innenfor sitt fagområde. Disse er i hovedregelen internasjonale tidsskrift.

KIFO er ikke en del av systemet med resultatbasert omfordeling basert på publikasjonspoeng, men volumet og nivået på publikasjonene er en indikator på miljøets vitenskapelige prestasjoner. Publikasjonene kan også påvirke KIFO-miljøets og forskernes verdsettelse i academia. Etter

¹² Noe forenklet kan systemet fremstilles slik: Nivå 0 publikasjoner gir ikke uttelling. Artikler på nivå 1 gir 1 poeng, mens artikler på nivå 2 gir 3 poeng. Antologiartikler på nivå 1 gir 0,7 poeng. Monografier på nivå 1 gir 5 poeng mens monografier på nivå 2 gir 8 poeng. I tillegg gis det incentiver til sampublikasjoner med forskere ved andre institusjoner og ytterligere incentiver for sampublisering med internasjonale medforfattere.

innføringen av dette statlige belønningssystemet har disse nivåstandardene fått en sosial annerkjennelse i akademia, noe som har dreid publiseringsvirksomheten vekk fra rapporter og populærvitenskapelig publisering og mot nivå en- og nivå to-utgivelser. Man kan blant annet observere dette i kulturtidsskriftene, som i all hovedsak befinner seg på nivå 0. Disse har opplevd en markant nedgang i antallet akademiske bidragsyttere siden systemet ble innført (Bjerke & Halvorsen, 2018, s. 66). Man kan også observere dette i mer eller mindre håndhevede normer i UH-sektoren, og da særlig ved universitetene, om at vitenskapelige ansatte minst må «produsere» ett poeng i året for å opprettholde tid til FoU-virksomhet.

Hvis vi kategoriserer KIFO sine publikasjoner etter de tre nivåene, finner vi at KIFO-forskere har bidratt til 151 nivå 1-publikasjoner og 31 nivå 2-publikasjoner i perioden. Selv om en del av publikasjonene har forskere utenfor KIFO som medforfattere, kan vi trygt slå fast at KIFO-forskerne har hatt en høy «vitenskapelig produksjon», hvorav en betydelig andel av artiklene er utgitt gjennom prestisjefylte kanaler.

I forhold til kompetanseoppbygging i miljøet er KIFOs publiseringsstrategi svært vellykket. Flere informanter har pekt på at karrierer i KIFO ofte avsluttes ved overganger til professorstillinger i akademia. Utviklingen vi observerer i KIFO speiler en politisk ønsket utvikling man finner ellers i UH-sektoren (Forskningsrådet, 2017; 2018a). Vi finner en lignende utvikling i instituttsektoren (Forskningsrådet, 2018b), men sammenlignet med mange av de samfunnsvitenskapelige instituttene er endringen i publiseringsprofil sterkere i KIFO. Vi vurderer det som rimelig å se KIFO-forskernes svært sterke prioritering av akademisk meritterende publisering som et utslag av at instituttets er såpass sterkt innleiret i akademia der denne type publisering verdsettes og belønnes. Samtidig viser resultatene at KIFO er i stand til å hevde seg på denne arenaen etter feltets egne spilleregler.

5.2 KIFO og offentlige forskningsfinansiører

Bidragsprosjekter fra offentlige forskningsfinansiører henger høyt, men er samtidig strategisk svært viktige for et fagmiljø som KIFO. Slike prosjekter gjennomføres ikke av enkeltmiljø, men av konsortier av miljøer der deltakerne ofte er ledende miljøer på sine fagområder. Dermed bidrar deltakelse i denne typen prosjekter til å bygge nettverk til andre sterke fagmiljøer, først og fremst innenfor akademia.

KIFO har deltatt i flere nasjonale og internasjonale bidragsfinansierte prosjekter. Nedenfor følger en ikke uttømmende liste:

- 'Gud på Sørlandet – mer venn og mindre allmektig?' 2003-2008. Ledet av Universitetet i Agder, finansiering fra Program for kulturforskning (NFR)
- 'Values, religion and human rights'. 2007-2012. Internasjonalt prosjekt som undersøkte ungdoms holdninger. Norsk del ledet av TF/UiO, finansiering fra programmet CULCOM – Kulturell kompleksitet i det nye Norge (UiO).
- 'Religion og estetiserende praksiser' (RESEP). 2009-2014. Ledet av Universitetet i Agder, finansiering fra programmet KULVER – Kulturell verdsetting (NFR)
- 'The role of religion in the public sphere. A comparative study of the five Nordic countries' (NOREL). 2009-2013. Ledet av KIFO, finansiering fra Nordisk samarbeidsnemnd for humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning (Nordisk råd)
- 'Grunnloven som symbol. Etnisitet, religion og konstitusjon i dagens Norge'. 2011-2013. Ledet av KIFO, finansiering fra GRUNNLOV-programmet (NFR)

- 'Grunnlovsjubileet som minnepolitikk – Ein dokumentasjon og analyse av Grunnlovsjubileet 2014'. 2013-2014. Ledet av KIFO, finansiering fra GRUNNLOV-programmet (NFR)
- 'Reassembling Democracy: Ritual as Cultural Resource'. 2013-2017. Internasjonalt prosjekt, norsk fokus på 22. juli. Ledet av TF/UiO, finansiering fra programmet SAMKUL – Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (NFR)

Et prosjekt som har spilt en svært stor rolle for KIFOs utvikling i nyere tid er 'The role of religion in the public sphere. A comparative study of the five Nordic countries' (NOREL). Prosjektet studerte og sammenlignet religiøse endringer på ulike samfunnsområder i de fem nordiske landene over 20 år. NOREL var finansiert av Nordisk råd og ble gjennomført i et samarbeid mellom Aarhus Universitet, Uppsala universitet, Háskóli Íslands, Universitetet i Agder, Universitetet i Oslo, Kyrkans Forskningscentral, Finland. KIFO ledet prosjektet. Instituttet hadde en prosjektfinansiert stipendiat og de fleste av de fast ansatte forskerne deltok i prosjektet.

Som vi har sett i avsnitt 2.3 har KIFO gjennomgått store personellutskiftninger i årene 2014-2018. Et lite miljø som KIFO kan være svært sårbart mot slike utskiftninger. Flere av informantene utenfor KIFO har pekt på at KIFO har blitt svekket av disse utskiftningene. KIFO hatt også hatt en markant nedgang i eksterne prosjektinntekter etter 2013. KIFO-forskerne vurderer selv situasjonen som mindre dramatisk og mer et utslag av naturlige svingninger i forbindelse med personellutskiftninger. Instituttet har prioritert akkvisisjonsarbeid og også fasett inn to nye forskere på sitt forskningsfelt. I tillegg er en tredje forsker nylig ansatt.

For å vurdere om dagens KIFO evner å konkurrere om bidragsmidler, har vi tatt for oss en nyere søknad til NFRs VAM-program (Velferd, arbeid og migrasjon) der KIFO sto som prosjektansvarlig og stilte med prosjektleder. På en skala fra 1-7, der 7 svarer til internasjonal toppklasse, oppnådde søknaden delkarakteren 5 for 'vitenskapelig kvalitet' og 6 for 'prosjektleder og prosjektgruppen'. Panelets begrunnelse for den siste delkarakteren var blant annet:

Both the project manager and the research team have relevant expertise in the proposed field of research. While the manager's publication record is excellent, the respective record of the team members ranges from very good to excellent, with regard to their level of experience. The core research team includes three early career scholars. The overall experience with the student supervision as well as national and international collaborations is also excellent given the stage of career of the researchers in the core team. The project manager and the project group are clearly a part of an environment that would facilitate a successful implementation of the project.

Samlet sett fikk søknaden total karakteren 5. Prosjektet fikk avslag på støtte, men panelets vurdering viser at dagens KIFO-stab er i stand til å hevde seg i konkurransen om NFR-midler. Denne vurderingen underbygges av at KIFO er en av samarbeidspartnerne i FRIPRO-prosjektet 'INTERSECT: Intersecting Flows of Islamophobia', ledet av MF vitenskapelig høyskole, som nylig fikk tilslag fra NFR.

5.3 Norsk og nordisk religionssosiologi

Samfunnsvitenskapelige studier av religion var lenge en forholdsvis beskjeden aktivitet i Norge. Det samme var tilfelle i de øvrige nordiske landene. Årene omkring 1970 representerer et tidsskifte. Kritiske samfunnsvitenskapelige tilnærminger gjorde seg gjeldende på mange områder, også det religiøse. Vi har i avsnitt 2.2 beskrevet dannelsen av Religionssosiologisk faggruppe. Det som likevel

synes å være karakteristisk for utviklingen i Norge og Norden er at interessen for religion fortsatt var svak innen de samfunnsvitenskapelige institusjonene. Religionssosiologi som fagfelt oppsto i stedet i ved teologiske, kirkelige eller religionsvitenskapelige institusjoner, slik som Diakonhjemmet (Otto Hauglin), Universitetet i Trondheim (Erik Karlsaune) og Høgskolen i Agder (Pål Repstad). Mønsteret illustreres ved at Pål Repstad ble Norges første professor i religionssosiologi da han i 1995 fikk en professor II-stilling ved Teologisk fakultet, Universitetet i Oslo. Vi finner et lignende mønster i Sverige. Her ble det første professorat i religionssosiologi opprettet ved Lunds universitet i 1975, Uppsala universitet fikk sitt i 1988. Begge professoratene ble knyttet til de teologiske institusjonene (<https://www.teol.uu.se/forskning/religionssociologi/tidigare-forskning/>).

Opprettelsen av egne forskningsinstitutt med kirkelig tilknytning kan leses som del av historien om etableringen av religionssosiologi som eget felt. I Finland ble Kyrkans forskningsinstitut, nå Kyrkans forskningscentral, opprettet allerede i 1969 (<https://evl.fi/kyrkansforskningscentral/om-oss/historia>). Svenska kyrkans enhet för forskning och analys kommer vi tilbake til senere (avsnitt 6.2). Forløperen ble opprettet i 1989, blant annet ved innlemmelsen av et kvantitativt religionsvitenskapelig fagmiljø som lå under Teologisk fakultet ved Universitetet i Uppsala. Og KIFO kom altså i 1993 (jf. avsnitt 2.2-3). Alle disse institusjonene sprang ut av et opplevd behov for oppdatert kunnskap om kirkens endrede stilling, utfordringer og muligheter i en tid med raske og store samfunnsendringer, noe som ikke ble dekket av de eksisterende «disiplinsosiolgiske» miljøene.

Et tiltagende livssynsmessig mangfold, knyttet blant annet til stikkord som sekularisering, privatisering, nyreligiøsitet og migrasjon, har ført til at religionssosiologien, særlig ved universitetene, har orientert seg bredere enn til indrekirkelige spørsmål. Et annet utviklingstrekk er at de tradisjonelle teologiske, kirkelige og religionsvitenskapelige institusjonene innen høyere utdanning og forskning i stadig sterkere grad har tatt i bruk samfunnsvitenskapelige metoder, en kunne kanskje si at de har sosiologisert seg. Diakonhjemmets høgskole var tidlig ute, forskningsavdelingen som ble opprettet i 1978 brukte i høy grad samfunnsvitenskapelige metoder. Høgskolen, senere Universitetet i Agder har bygd opp et sterkt religionssosiolgisk miljø. De siste årene har MF vitenskapelig høgskole utvidet sin undervisningsportefølje med samfunnsvitenskapelige studier. Det samme gjelder flere andre institusjoner. MF har også nylig (2018) opprettet MF KOM – Kompetansesenter for forskning, utvikling og formidling i kirke og menighet, som utfører FoU-oppdrag i tillegg til etter- og videreutdanning. Også religionsvitenskapen har endret karakter, en merker en dreining fra den tradisjonelle tekstorienterte religionshistorien i retning av kulturanthropologiske og sosiologiske tilnærminger til religion.

Nye nettverksmodeller er også utviklet, tilskyndet av føringer fra det politiske feltet i form av bevilgninger. Tverrfaglighet og internasjonalisering er viktige stikkord. Eksempler er det tiårige svenske Center of excellence «Impact of Religion» ved Center för studium av religion och samhälle (CRS) ved Uppsala universitet, og forskerskolen Religion-Values-Society, støttet av Norges Forskningsråd, med administrasjon på MF og et stort antall norske og nordiske institusjoner som partnere.

Likevel er det fortsatt slik at nordisk religionssosiologi i høy grad er fragmentert. På spørsmål om det finnes religionssosiolgiske tyngdepunkter i Norden pekte en av informantene på fire miljøer: universitetsmiljøene i Uppsala, Agder og Aarhus (Center for samtidsreligion) – og KIFO. Ellers finnes det enkeltforskere og mindre miljøer mange steder som definerer seg som religionssosiologer. Mange har andre grunnutdanninger enn sosiologi, og mange har stillinger definert som f. eks. religionsviter eller en beslektet disiplin, ikke som religionssosiolog.

Nordiske religionssosiologer har likevel en tydelig laugsbevissthet, særlig knyttet til to institusjoner: Tidsskriftet *Nordic Journal of Religion and Society* og de biennale nordiske religionssosiologiske konferansene. KIFO er en sentral aktør i begge sammenhenger. Redaksjonen for tidsskriftet har i en årrekke vært forankret i KIFO, og KIFO har ved flere anledninger vært medarrangør for konferansen, senest i Oslo 2018.

5.4 KIFOs samarbeid

De fleste av de vitenskapelige miljøene som utgjør KIFOs hovedsamarbeidspartnere har en forankring i teologiske og/eller humanistiske fagtradisjoner. Universitetet i Agder skiller seg her ut med en klarere religionssosiologisk inngang til forskningsområdene. Sørlandene ligner således mer på KIFO enn de andre samarbeidspartnere. Det er likevel verdt å merke seg at flere av medlemmene og varamedlemmene i styret, representantskapet og forskningsutvalget som kommer fra andre miljøer er religionssosiologer eller driver forskning med et religionssosiologisk preg.

Tidligere representerte KIFO et ledende miljø for samfunnsvitenskapelige forskning rundt kirke, religion og livssyn og hadde en nav-funksjon på dette området. Flere informanter peker på at KIFO fremdeles har en slik funksjon. Disse trekker blant annet frem KIFOs rolle i de biennale nordiske religionssosiologiske konferansene og i utgivelsen av nivå 2-tidsskriftet *Nordic Journal for Religion and Society*. Andre informanter peker på at KIFO ikke lenger spiller en like viktig rolle. Dette synspunktet må sees i sammenheng med at de teologiske og religionsvitenskapelige miljøene har orientert seg sterkere mot samfunnsvitenskapelig forskning. Disse peker på at KIFO fremdeles har en sentral rolle, men først og fremst innenfor religionssosiologiske studier. Intervjumaterialet tyder altså på at KIFO fremdeles anerkjennes som et ledende miljø på feltet, men at deres nisje har blitt trangere som en følge av den tiltakende samfunnsvitenskapelige kompetanseoppbyggingen på det større akademiske feltet for kirke-, religions- og livssynsforskning.

For å se nærmere på KIFOs posisjon i dette akademiske landskapet har vi tatt for oss årsmeldingene til KIFO for perioden 2008-2017 og kartlagt alle medforfatterne på KIFO-utgivelser utenfor forskningsinstituttet. Til sammen har vi funnet 64 ulike medforfattere. 39 av disse arbeider i dag ved norske vitenskapelige miljøer. Drøyt halvparten (22) av dem er ansatt ved en av hovedsamarbeidspartnere til KIFO hvorav åtte på MF og fem ved UiA, 12 arbeider i andre deler av akademia, mens kun fem er ansatt i instituttsektoren.

I årsmeldingen for 2018 gjentar KIFO-styret et eksplisitt mål om å tilnærme seg utfordringer for Den norske kirke ut ifra et internasjonalt perspektiv. KIFO har lenge søkt samarbeid mot sterke fagmiljøer, særlig i Norden. Som et ledd i denne orienteringen begynte KIFO på et tidlig tidspunkt å publisere på engelsk. Dette grepet har vært vellykket. Av de 25 internasjonale medforfatterne jobber seks i Sverige. Fem av disse arbeider ved universitetet i Uppsala. Fire jobber i Danmark, fem i Finland, en på Island og ni utenfor Norden.

Vi kan trekke flere slutninger fra disse tallene. Ett tydelig funn er at de syv akademiske miljøene som har valgt å stå som hovedsamarbeidspartnere til KIFO også er de viktigste norske miljøene med hensyn til publiseringssamarbeid. Et annet funn er at KIFO sin sampublisering med ansatte i andre norske forskningsinstitutt er forholdsvis beskjeden. Dette underbygger andre funn som tyder på at KIFO-forskerne er sterkere innleiret i det akademiske feltet enn i instituttsektoren. Et tredje funn er at tre miljøer synes å skille seg ut som KIFOs viktigste samarbeidspartnere. Dette er MF og Universitetet i Agder i Norge og det religionssosiologiske miljøet ved Uppsala universitet. I tillegg er flere av medforfatterne fra Finland og Danmark, KIFOs viktigste samarbeidspartnere i utgivelsen av *Nordic Journal for Religion and Society* og samarbeidspartnere i NOREL-prosjektet. Denne

tendensen underbygges av intervjuer med KIFO-forskerne, representanter for samarbeidspartnerne og Uppsala-miljøet. Flere beskriver tidsskriftet som den viktigste nordiske arenaen for empiriske religionssociologiske studier.

Vi har også sett nærmere på fagbakgrunnen til medforfatterne. Vi finner at 18 har sosiologisk utdanning, mens 25 har teologisk embetseksamen og/eller doktorgrad. Vi klarer ikke å tallfeste dette nøyaktig, men en god del av teologene jobber i dag utpreget sosiologisk og betrakter seg selv som religionssociologer. Ni er religionsvitere/religionshistorikere, fire er statsvitere, tre er kulturvitere og like mange sosialantropologer.

Sammensetningen av fagbakgrunner blant KIFO-forskernes medforfattere illustrerer på mange måter tyngdepunktene i det nordiske religionssociologiske forskningsfeltets og illustrerer også miljøets fragmenterte karakter. En av årsakene synes å være at disiplinmiljøene innenfor samfunnsvitenskapen fremdeles ikke ser ut til å ha fattet særlig interesse for religion som forskningstema. I denne situasjonen spiller KIFO, som et av få nordiske sentre for forskning på «samtid og kirke», fremdeles en viktig mobiliserende og koordinerende rolle.

5.5 Konklusjon

KIFO prioriterer publisering i tidsskrift, antologier og bokserier som gir vitenskapelig annerkjennelse og gir forskerne gode vilkår for vitenskapelig publiseringsarbeid. Miljøet la tidlig om til å publisere på engelsk og fire av ti publikasjoner utgis gjennom utenlandske forlag. Miljøet publiserer mye sammenlignet med sin størrelse og en vesentlig del av utgivelsene publiseres gjennom prestisjefylte kanaler. KIFO har deltatt i en god del nasjonale og internasjonale bidragsfinansierte prosjekter. Selv om miljøet gjennomgikk betydelige personellutskiftninger i årene 2014-2018, synes KIFO fremdeles å være konkurransedyktig på denne arenaen. KIFO definerer seg som en del av det nordiske religionssociologiske miljøet. Siden de sosiologiske disiplinmiljøene ennå ikke har satset tungt på religionssociologi som forskningsområde, består den nordiske religionssociologien av enkeltforskere fra en rekke ulike miljøer. I dette fragmenterte feltet finnes det noen små men viktige sentre og KIFO oppfattes som et av disse. KIFO er også en aktiv bidragsyter til de viktige institusjonene på dette feltet: Tidsskriftet *Nordic Journal of Religion and Society* og de biennale nordiske religionssociologiske konferansene.

6. Alternativer til KIFO

Vi har tidligere pekt på at markedet for forskning om kirke, religion og livssyn er preget av markedssvikt. Dette innebærer at det ikke vil la seg gjøre å opprettholde en infrastruktur av kunnskapstilbydere med denne type spisskompetanse uten en aktiv inngripen i dette markedet. Som vi har vist i avsnitt 3.1, ligner KIFO-modellen på den som anvendes inn mot de statlige forskningsinstituttene, slik som Havforskningsinstituttet og Forsvarets forskningsinstitutt. Her motvirkes markedssvikten gjennom store direkte bevilgninger. I tilfellet KIFO er det store bevilgninger fra Kirkemøtet via Kirkerådet som gjør det mulig å opprettholde en forholdsvis stabil aktivitet innenfor kirke-, religions- og livssynsforskningen.

Det finnes også andre alternative modeller som kan benyttes til å håndtere markedssvikt. Ifølge Williamson (1996, s. 104) er de typiske ytterpunktene av løsninger

- 1) å gå inn i en innkjøpperolle der tilbydere av forskning allokteres gjennom konkurranse om midler.
- 2) å selv besørge at forskningsbasert kunnskap blir skapt og formidlet

I dette kapitlet skal vi se på konkrete erfaringer med hver av disse alternative løsningene.

Den første løsningen benyttes i dag av Kulturrådet. Norsk Kulturfond, som forvaltes av Kulturrådet, har en egen FoU-avsetning. I tillegg har Kulturrådet i likhet med Kirkerådet behov for evalueringer og utredninger i arbeidet med å utvikle sin virksomhet. Kulturrådet har håndtert dette ved å skape et marked for kulturforskning gjennom å kjøpe utredninger og evalueringer, samt ved å opptre som finansiør for bidragsprosjekter. For å administrere dette arbeidet har de oppnevnt et FoU-utvalg og etablert en FoU-administrativ enhet innenfor Kulturrådets fagadministrasjon. Denne enheten kjøper inn, sammenstiller og formidler forskning i egen organisasjon og til de ulike kunst- og kulturfeltene.

Den andre løsningen har lenge vært i bruk hos den svenske søsterorganisasjonen til DNK, Svenska kyrkan. Kirken sikrer her tilgang på forskningsbasert kunnskap ved å holde seg med en egen enhet for forskning og analyse. I dette kapitlet vil vi se nærmere på disse modellene og deretter sammenligne dem med dagens alternativ – å stimulere til forskning om kirke, religion og livssyn og formidling av forskningsbasert kunnskap gjennom direkte bevilgninger til KIFO.

6.1 Kulturrådet

Norsk kulturfond er opprettet for å styrke samtidens kunst- og kulturuttrykk, bevare, dokumentere og formidle kulturarv og gjøre kunst og kultur tilgjengelig for flest mulig (<https://www.kulturradet.no/norsk-kulturfond>). Forvaltningen av fondet ledes av Rådet med støtte fra Kulturrådets fagadministrasjon. Rådet/Kulturrådet har flere fellestrekk med Kirkerådet/DNK, men også noen svært viktige forskjeller. Mens Kirkerådet velges av Kirkemøtet, som er et demokratisk organ valgt blant DNKs medlemmer, oppnevnes de ti medlemmene i Rådet av Kulturdepartementet. En enda viktigere forskjell mellom DNK og Kulturrådet er at sistnevntes hovedvirksomhet er forvaltning av et stort og allsidig fond, mens Kirkerådets kjernevirksomhet på vegne av Kirkemøtet er knyttet til «å vekke og nære det kristelige liv i menighetene», samt å «fremme samarbeidet innen Den norske kirke» (Kirkeloven, 1996, § 24).

Kulturrådet har over lengre tid prioritert systematisk kunnskapsproduksjon. Kulturrådets hensikt med FoU-aktiviteten minner om hensikten bak etableringen av KIFO, nemlig å undersøke og analysere større saksforhold, tendenser eller fenomener innenfor sitt virkeområde – kulturlivet (<https://www.kulturradet.no/forskning>). Den faglige ledelsen av dette arbeidet er lagt til FoU-utvalget som består av seks medlemmer og som ledes av en av representantene i Rådet. FoU-utvalget har i oppdrag å bistå med å styrke Norsk kulturråds kunnskapsgrunnlag. Det daglige arbeidet administreres av seksjon for kulturanalyse¹³, som i dag består av åtte personer.

Kulturrådets modell for å stimulere til kunnskapsproduksjon har hovedsakelig vært å gå inn i de to rollene «kjøper» av utredninger og evalueringer og «finansiør» av forskningssatsinger på utvalgte temaområder. Kulturrådet benytter FoU internt i vurdering og tilpasninger av sin forvaltningspraksis. De gjør kunnskapen tilgjengelig gjennom sin egen rapportserie og en fagfelleverdert bokserie som FoU-utvalget er redaktør for. Kulturrådet formidler også slik kunnskap gjennom informasjon på egne nettsider, boklanseringer, frokostseminarer og lignende.

6.2 Svenska kyrkans enhet för forskning och analys

Svenska kyrkans enhet för forskning och analys har eksistert som ett eller flere miljøer innen Svenska kyrkans organisasjon i snart 30 år. Den oppsto altså samtidig med at Den norske kirke diskuterte opprettelsen av KIFO. Enheten hadde bakgrunn i og rekrutterte fra tre teologiske miljøer ved Uppsala universitet, der det på denne tiden foregikk strukturendringer:

- et religionssosiologisk institutt, delfinansiert av Svenska kyrkan, med en kvantitativ forskningsprofil
- kyrkovetenskap-miljøet, med arbeidsområdene praktisk teologi, kirkehistorie og misjonsvitenskap.
- bibelforskermiljøet.

For 11 år siden ble denne organisasjonen splittet opp i to enheter: Svenska kyrkans analysenhet (heretter Analysenheten) og Svenska kyrkans forskningsenhet (heretter Forskningsenheten). I april 2019 ble de to enhetene slått sammen igjen til dagens organisasjon - Svenska kyrkans enhet för forskning och analys (heretter EFA). Frem til sammenslåingen hadde de to enhetene til sammen 18 årsverk og et budsjett på SEK 19 millioner. Vi gjennomførte våre intervjuer tre uker etter sammenslåingen. Gitt den korte erfaringshorisonten med den nye organiseringen har vi intervjuet lederne for begge de to enhetene og lagt vekt på erfaringene frem til sammenslåingen. Forskningsenheten hadde en fagsammensetning med vekt på teologi og kvalitativ metode, men huset også en sosialantropolog og en kirkehistoriker. Analyseenheden følger et hovedsakelig kvantitativt religionssosiologisk forskerspor. Siden Analyseenheden ligner mest på KIFO, har vi lagt størst vekt på sammenligninger mot denne delen av miljøet.

Om lag halvparten av tidsressursen i Analyseenheden benyttes til bestilt arbeid fra Kyrkostyrelsen. Navet i arbeidet er statistikk om medlems- og menighetsutvikling. Dette kombineres med og kobles til enquetedata og registerdata som kjøpes inn fra den svenske søsterorganisasjonen til SSB.

¹³ Her er det verdt å merke seg at det nettopp er gjennomført en intern omorganisering av administrasjonen av FoU-arbeidet og at man har gjort seg lite erfaring med dagens modell.

Kobling, bearbeiding og analyse gjøres av Analyseenheden. Analyseenheden rapporterer fra denne statistikken i årlige tematiske rapporter. Enkeltbestillinger foregår ved at Kyrkostyrelsen bestiller kunnskap om et tema. Analyseenheden kan selv velge tilnærming og rapporteringsform, i form av omfang og type.

Den andre halvparten av arbeidet er egeninitierte prosjekter innenfor den tematiske rammen av «det som er relevant for kirken» (vår oversettelse). Enheden arbeider for å hente ekstern finansiering for deler av dette arbeidet.

Både Svenska kyrkan og EFA har lang erfaring med spenningsfeltet mellom autonomt akademisk virke og relasjonen mellom EFA og kirken som oppdragsgiver og eier. Forholdet mellom organisasjonene beskrives som veldig ryddig. Kommunikasjon foregår i linjen, og det er normalt ikke uformell kontakt mellom tidspunktene for tildeling av oppdrag og for rapportering. Rapportering skjer skriftlig gjennom bestemte rapportserier og muntlig på institusjonaliserte arenaer for formidling av enhetens forskning. Ingen av de to informantene hadde opplevd at Kyrkostyrelsen la seg opp i deres faglige vurderinger, men begge viste til dialog innledningsvis om valg av metoder, tidshorizonten for prosjektene og publiseringsdato. Som en av informantene sa: «Vi må kunne begrunne valg, men de faglige vurderingene blir respektert» (vår oversettelse).

Begge de to miljøene samarbeider og holder kontakt med relevante forskningsmiljøer i Sverige og Norden. Forskningsenheden har institusjonaliserte årlige møteplasser med de religionsvitenskapelige miljøene ved universitetene. Organisasjonen har likevel ikke inntatt noen nav-funksjon i disse forskningsnettverkene. Intervjuer med representanter for det religionssosiologiske miljøet ved Uppsala universitet tyder på at EFA ikke oppfattes som en særlig viktig samarbeidspart for de religionssosiologiske universitetsmiljøene, selv om noe samarbeid forekommer. Inntrykket er snarere en arbeidsfordeling mellom det en kan kalle kirkesosiologi og religionssosiologi. EFA fokuserer på forskning med umiddelbar relevans for kirkelig praksis. For universitetsmiljøet er Svenska kyrkan ikke uinteressant, i kraft av å være en betydelig institusjon på religions- og livssynsmarkedet, men man er primært opptatt av å forstå religion – forstått som noe videre enn kirke – i en bredere samfunnsmessig kontekst. Man har her et særlig fokus på tre temaer: religion og sivilsamfunn, religion og ungdom og religion og medier.

6.3 KIFO sammenlignet med alternativene

Begge de alternative modellene for å skaffe til veie og stimulere til forskning fungerer godt for sitt formål og innenfor sine rammer. Rollen som innkjøper og finansiør gjør Kulturrådet godt i stand til å stimulere til forskning på de områdene de ønsker å bygge opp kunnskap rundt. Rollen som innkjøper av evaluerings- og utredningsoppdrag gir tilgang på forskningsbasert kunnskap om hvordan avsetningene forvaltes og hvordan forvaltningen eventuelt kan forbedres. Gjennom EFA oppnår Svenska kyrkan mange av de samme formålene. Kirken får tilgang til svært gode kvantitative data om langsiktige endringsprosesser i kirken, samfunnet og menighetene. Kyrkostyrelsen kan også forholdsvis enkelt bestille enkeltstående undersøkelser og utredninger ved behov.

Gjennom 30 års erfaring har Svenska kyrkan etablert en solid organisasjon med høyt kvalifiserte forskere. De har også etablert en ryddig relasjon mellom Kyrkostyrelsen som bestiller og EFA som leverandør som sikrer EFA autonomi i det vitenskapelige arbeidet. Det er likevel en utfordring ved Svenska kyrkans løsning. Evalueringer av kirkens egen virksomhet samt utredninger om og evalueringer av kirkens betydning i sivilsamfunnet vil tape troverdighet hvis de gjennomføres i regi av EFA. Svenska kyrkan har innsett dette og kjøper (gjennom EFA) årlig oppdrag fra andre miljøer for mellom SEK 750 000 og en million i året.

Gjennom sin FoU-organisering evner Kulturrådet godt å formidle forskning og forskningsresultater internt og tilbyr en viktig infrastruktur for slik kunnskap gjennom sin prosjektbank. Dette er også i høyeste grad tilfellet for EFA, som utgir flere årlige rapportserier basert på kirkestatistikk. EFA drifter og tilbyr også en søkbar database for statistikk om medlemsutvikling og religiøs praksis, koblet til demografisk informasjon, både for Svenska kyrkan samlet og på menighets- og bispedømmenivå.¹⁴

Kulturrådets rolle i forhold til ekstern formidling er å informere om resultater på egne hjemmesider, pressemeldinger og ved å presentere resultatene på egne arrangementer. Media viser en viss interesse for Kulturrådets utgivelser. Eksempelvis fikk den siste boken i Kulturrådets bokserie, *Engasjement og arrangement* om helårsarrangørene og konsertvirksomheten i Norge, 25 treff i mediedatabasen Retriever.

EFA formidler forskningsbasert kunnskap på interne arenaer og gjennom fast kontakt med religionsvitenskapelige miljøer i UH-sektoren. Kommunikasjonen mot allmenheten skjer hovedsakelig i regi av Svenska kyrkans kommunikasjonsstab. Formidlingen mot allmenheten representerer således en viktig forskjell mellom KIFO-modellen og de to øvrige modellene. Verken forvaltningsorganet Kulturrådet eller samfunnsaktøren Svenska kyrkan har muligheter til å delta i den offentlige debatten som en nøytral kommentator til samfunnsutviklingen. Kulturrådet løser dette ved å fasilitere arenaer der forskere kan fylle en slik funksjon, mens denne funksjonen ikke fylles i modellen til Svenska kyrkan.

FoU-avsetningene i Norsk kulturfond er viktig for norsk kulturforskning, men Kulturrådet har ikke inntatt en nav-funksjon for de kulturvitenskapelige miljøene på samme måte som KIFO har for religionsosialogisk forskning i Norge (og Norden). EFA samarbeider med og holder tett kontakt med relevante forskningsmiljøer i Sverige og Norden. Organisasjonen har derimot ikke inntatt noen nav-funksjon inn mot disse forskningsnettverkene. I stedet synes det å ha etablert seg en arbeidsdeling der universitetsmiljøene forsker på religionens rolle i brede samfunnsmessige prosesser mens EFA fokuserer snevrere på spesifikt kirkelige temaområder.

Sammenligningen viser at begge de to alternative modellene vi har sett på egner seg til å stimulere til forskning og til å skaffe nødvendig kunnskap med sikte på å forbedre innretningen på egen virksomhet. Etablering av en intern forskningsenhet synes også å gi klare gevinster med tanke på tilrettelegging av informasjon til egen bruk. Det er likevel viktig å understreke at både Kulturrådet og Svenska Kyrkan opererer med betydelig høyere budsjetttrammer enn KIFO og DNK. I et normalt år vil summen av bevilgningene til KIFO, kostnadene ved DNKs egen stillingsressurs til FoU-arbeid og Kirkerådets utlyste prosjekter kunne utgjøre i overkant av NOK 10 millioner. Dette utgjør om lag halvparten av budsjettet til EFA, som opererer i et land med markant lavere lønnskostnader enn Norge.¹⁵ Kirkerådets samlede FoU-budsjett er også markant lavere enn Kulturrådets ressursbruk på FOU-området. Dette innebærer at DNK vil måtte øke sine FoU-budsjetter betraktelig hvis de skal ha håp om å realisere disse fordelene.

Sammenligningen viser også en klar fordel med KIFO-modellen vis-a-vis de to alternative løsningene. KIFO har til tross for sin begrensede størrelse lyktes å innta og opprettholde en nav-funksjon innenfor det fragmenterte religionssosialogiske forskningsfellesskapet i Norge og Norden. Verken Kulturrådet eller EFA fyller den samme funksjonen i sine felt. En kan kanskje si at Centrum

¹⁴ Vi fikk en demonstrasjon av denne databasen. Den har en funksjonalitet oppbygd på lignende vis som SSBs statistikktenester (<https://www.ssb.no/>), med noen flere funksjoner og med en oppbygning som følger organiseringen av Svenska kyrkan.

¹⁵ Riktignok er Sveriges befolkning nesten dobbelt så stor som Norges (10,2 millioner mot 5,3 millioner ved utgangen av 2018), men Den norske kirkes medlemstall utgjør nesten 2/3 av Svenska kyrkans (3,7 millioner mot 5,9 millioner medlemmer). Statistiske opplysninger fra SSB, SCB og Svenska kyrkans analysenhet.

för forskning om religion och samhälle (CRS) ved Uppsala universitet fyller en lignende funksjon i Sverige, men synergien med den religionssosiologiske forskningen som drives innen rammen av kirken fremstår klart svakere enn i Norge.

7. Sammenfatning og konklusjoner

Formålet med evalueringen av KIFO er å vurdere om forskningsinstituttet oppfyller sitt mandat, tatt i betraktning sin størrelse og ressurstilgang. KIFO har ifølge vedtektene følgende formål:

- Å drive og stimulere til forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet
- Å drive utrednings- og utviklingsarbeid i det samme fagområdet
- Å formidle forskning og forskningsresultater til brukerne, til menighetene, til samfunnet og til den offentlige debatten

Fra vedtektene kan vi altså se at KIFO skal fylle fire funksjoner som er knyttet til ulike stadier i det vitenskapelige kretsløpet. Den første funksjonen er å stimulere til større forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet. Den andre funksjonen er å drive forskning på det samme temaområdet. KIFO skal for det tredje også drive utrednings- og utviklingsarbeid. Dette er aktiviteter der man leter frem og benytter allerede etablert kunnskap. KIFOs fjerde funksjon er å drive formidling av egen (og andres) forskning og forskningsresultater til brukerne, til menighetene, til samfunnet og den offentlige debatten. I dette kapitlet vil vi vurdere hvordan KIFO løser hver av disse oppgavene. Til sist vil vi drøfte KIFOs måloppnåelse opp mot miljøets størrelse og ressurstilgang og organisatoriske alternativer Den Norske Kirke kan benytte for å realisere de samme målsetningene.

7.1 Et viktig senter for «forskning i samtid og kyrkje»?

Vi har lagt et feltperspektiv til grunn for denne evalueringen, der vi har analysert KIFO som innleiret i de tre feltene instituttsektoren, academia og politikken. Våre empiriske analyser bekrefter at KIFO er innleiret i disse tre feltene, men viser at instituttet på mange måter er sterkest innleiret i academia. Dette har påvirket i hvilken grad og på hvilken måte KIFO har oppfylt sitt mandat.

Samfunnsvitenskapelige studier av religion i Norge har i likhet med de øvrige nordiske landene lenge vært en forholdsvis beskjedne aktivitet. Fra 1970 har det gradvis vokst frem et miljø bestående av enkeltforskere ved teologiske, kirkelige eller religionsvitenskapelige institusjoner som har delt en interesse for dette temaområdet. Selv om problemstillingene på kirke-, religions- og livssynsfeltet har blitt aktualisert av omfattende samfunnsendringer slik som sekularisering, større religiøs mangfold, nyreligiøsitet og migrasjon, har ikke disiplinlagene innen samfunnsvitenskapene bygd opp sterke miljøer på dette feltet. Som en konsekvens er det norske og nordiske religionssociologiske fagmiljøet svært fragmentert. I denne situasjonen spiller de få faglige tyngdepunktene UiA, Uppsala, Aarhus og KIFO, samt de to institusjonene *Nordic Journal of Religion and Society* og de biennale nordiske religionssociologiske konferansene en viktig samlende rolle. I Norge har KIFO en posisjon som nærmest enerådende på kvantitative analyser av religiøse trender og endringsmønstre. Dette gjør KIFO til en viktig samarbeidspart for andre religionssociologiske miljøer som ønsker å utvikle større bidragsprosjekter.

Hva så med KIFOs bidrag i oppdragsmarkedet? I kapittel 2 har vi vist hvordan markedet for forskning på kirke, religion og livssyn ble etablert som et eget felt i og med etableringen av KIFO. På dette tidspunktet drev KIFOs hovedsamarbeidspartnere kun i beskjedne grad samfunnsvitenskapelig forskning. KIFO har i likhet med mange andre forskningsinstitutt bidratt til å introdusere sine samarbeidspartnere i UH-sektoren for oppdrags- og annen brukerrettet forskning om kirke, religion

og livssyn. Etter hvert som styresmaktene har lagt press på UH-sektoren til å gå inn i oppdragsmarkedet, har KIFOs samarbeidspartnere bygget opp egen kompetanse. Dette har resultert i at konkurransen har blitt skjerpet og at KIFOs nisje i dette markedet har blitt trangere. KIFO har likevel opprettholdt en posisjon som det viktigste fagmiljøet på kvantitative religionssociologiske studier.

7.2 Godt og relevant FoU-arbeid om kirke, religion og livssyn i samfunnet?

KIFOs forskning holder høy kvalitet. Forskningskvaliteten gjør seg også gjeldende i form av omfattende vitenskapelig formidling, i vesentlig grad gjennom prestisjefylte kanaler og i instituttets hyppige deltakelse i konkurransetildelte bidragsprosjekter. To tredjedeler av KIFOs eksterne inntekter kommer likevel fra oppdragsmarkedet i form av oppdragsprosjekter og brukerrettede bidragsprosjekter (avsnitt 3.5). Intervjuene tyder på at KIFOs oppdragsgivere stort sett er fornøyde. Oppdragsgiverne er spesielt fornøyde med KIFOs metodiske kompetanse og deres evne til å presentere stoffet forståelig. Som vi har pekt på ovenfor er oppdragsgiverne forholdsvis samstemte i sin vurdering av KIFOs kompetanse opp mot de andre tilbyderne i markedet. Til tross for skjerpet konkurranse fra hovedsamarbeidspartnerne har instituttet klart å opprettholde en tydelig nisje og anerkjent posisjon i instituttmarkedet.

KIFOs innleiring i det politiske feltet kommer sterkest til uttrykk ved sårbarheten mot svingninger i etterspørsel etter deres tjenester og avhengigheten av de årlige tilskuddene fra DNK.

I alle intervjuene med samarbeidspartnere og oppdragsgivere har vi stilt spørsmålet om hva som ville skje hvis KIFO forsvant. Det gjennomgående svaret synes å være at det finnes andre tilbydere som kan erstatte deler av KIFOs prosjektvirksomhet, men at den kvantitative kompetansen på dette forskningsfeltet ville falle vekk uten at den vil bli erstattet av et tungt miljø som spesialiserer seg på denne typen forskning. De fleste hovedsamarbeidspartnerne til KIFO tilhører academia der oppdragsforskning har begrenset appell og fortsatt utgjør en liten del av virksomheten. En informant uttrykker dette slik:

Det mangler incentiver for å drive med denne typen forskning i dagens tellekantsystem. Jeg ikke sikker på at de mer anvendte, oppdragspregede delene av kirkeforskningen ville fortone seg som så kjempeattraktivt for unge ambisiøse empiriske forskere.

Vi har også stilt direkte spørsmål om hvorvidt det ville være aktuelt for andre institusjoner å overta KIFOs portefølje. Svaret fra flere av informantene var at det kunne være interessant å overta og videreføre deler av den virksomheten KIFO i dag driver, men ikke hele – og at det i så fall måtte følge ressurser i form av bevilgninger med.

KIFO synes å ha en bevisst prioritering av forskningsaktiviteter fremfor mer utviklingsrettede prosjekter. Vi vurderer at denne prioriteringen skyldes KIFOs innleiring i normene på det akademiske feltet, som har manifestert seg i en rolleforståelse som ligger nært idealet vi har kalt den «autonome oppdragsforskeren».

7.3 Formidling til brukerne, til menighetene til samfunnet og til den offentlige debatten?

KIFOs vegring mot å drive utviklingsarbeid innebærer ikke at KIFO-forskernes bidrag til feltet opphører etter levering av rapport. KIFO-forskerne deltar svært aktivt i den offentlige samtalen om utviklingen på kirke-, religions- og livssynsfeltet gjennom sine halvårlige seminarer, gjennom foredragsvirksomhet og gjennom mediene. Både oppdragsgivere, konkurrenter og journalister oppfatter KIFO som svært dyktige i mediebildet. Disse vurderingene underbygges av analysen av mediedekningen av KIFO. Miljøet er svært synlig. Blant forholdene som gjør KIFO-forskerne ettertraktet som intervjuobjekter er deres evne til å presentere forskningsresultater og akademiske innsikter på en måte som er forståelig for avisenes lesere. Dette tyder på at KIFOs sterke innleiring i academia ikke har gått ut over miljøets forståelse for praksisfeltet og brukerne av forskningen deres.

Flere informanter peker på at KIFO kunne vært flinkere til å synliggjøre sine kompetanser overfor brukerne, ikke minst overfor Kirkerådet. Det pekes også på at Kirkerådet foreløpig har begrenset bestillerkompetanse og derfor ikke har klart å utnytte KIFOs kompetanse godt nok, men at dette nå er i ferd med å bedre seg.

7.4 Samlet vurdering

Forskningsfeltet kirke, religion og livssyn er preget av sterk markedssvikt. Det lyses ut for lite prosjektmidler til å opprettholde en infrastruktur av kompetente tilbydere uten aktiv inngripen. Dagens løsning med store overføringer til KIFO er en av flere alternative måter å håndtere markedssvikten på. Vi har sett på to andre alternativ som begge fungerer godt for sitt formål og innenfor sine rammer. Svenska kyrkans enhet för forskning och analys (EFA) produserer svært gode kvantitative data om langsiktige endringsprosesser i kirken, samfunnet og menighetene. EFA tilrettelegger dataene svært godt for intern bruk og har etablert rapportserier og arenaer for presentasjon av sine resultater. Kulturrådets FoU-utvalg og seksjon for kulturanalyse evner å sørge for at relevant forskning blir utført, gjort tilgjengelig og tatt i bruk i utviklingen av Kulturrådets støtteordninger. Imidlertid er begge de to alternativene betydelig mer ressurskrevende enn alternativet KIFO. Hvis DNK skulle benyttet dagens FoU-satsing på en av disse modellene ville man trolig oppnådd mindre enn med dagens løsning. Sammenligningen viser også at dagens alternativ har noen klare fortrinn. KIFO bidrar svært aktivt til det offentlige ordskiftet om kirke, religion og livssyn og miljøet gir viktige bidrag til utviklingen av det fragmenterte religionssoiologiske miljøet i Norge og Norden.

Vår samlede vurdering er således at KIFO i stor grad oppfyller sitt mandat, gitt miljøets størrelse og ressurstilgang.

Referanser

Anskaffelsesforskriften. (2016). Forskrift om offentlige anskaffelser (FOR-2016-08-12-974). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-08-12-974>.

Anskaffelsesloven. (2016). Lov om offentlige anskaffelser (LOV-2016-06-17-73). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-73>.

Bjerke, P. & Halvorsen, L.J. (2018). *Kulturtidsskriftene. En analyse av kulturtidsskriften i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.

Bourdieu, P. (1992). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.

Botvar, P. K., & Schmidt, U. (Red.). (2010). *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo: Universitetsforlaget.

Brofoss, K. E., M. Gulbrandsen, L. Nerdrum & S. O. Nås (2002). *Forskningsinstituttene betydning for FoU i næringslivet. Syntese og utfordringer*. Oslo: NIFU, Skriftserien 26/2002.

Brox, O. (1998). *Praktisk samfunnsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlagets metodebibliotek.

Det frivillige kirkeråd. (1973). *Den norske kirke og staten. Innstilling fra Det frivillige kirkeråds utredningskommisjon av 1969*. Stavanger: Nomi.

Fligstein, N., & McAdam, D. (2012). *A Theory of Fields*. Oxford: Oxford University Press.

Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet. (2013). *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). For budsjettåret 2014. Utgiftskapitler: 1–2, 1500–1592 og 2445. Inntektskapitler: 4510–4592 og 5445–5446 (Prop. 1 S FAD (2013 – 2014))*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-1-s-20122013-2/id701763/>.

Forr, G. (2009). *Strid og fred: fredsforskning i 50 år*. Oslo: Pax.

Gulbrandsen, M. Ramberg, I., Sarpebakken, B., Schwach, V., Sivertsen, G., Solberg, E & Wiig, O. (2012). *Er det noen sak? Instituttsektorens rolle og organisering i Norge med spesiell vekt på samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon (SAK)*. NIFU Rapport 50/2012.

Gulbrandsen, M. (2008). The co-evolution of research institutes with universities and user needs: a historical perspective. I Moen, E. (Red.). *Science and society relationships in the age of globalization: past reforms and future challenges*. Oslo: The Research Council of Norway.

Gulbrandsen, M. (2011). *Research institutes as hybrid organizations: central challenges to their legitimacy*, Policy Sciences, 44:215-230.

Hall, I. & Hall, D. (2004). *Evaluation and Social Research*. New York: Palgrave MacMillan.

Jerdal, E. (2002). Distriktshøgskolen – et reformpolitisk mellomspill? I S. Michelsen & T. Halvorsen (Red.), *Faglige forbindelser: Profesjonsutdanning og kunnskapspolitik etter høgskolereformen* (s. 53–86). Bergen: Fagbokforlaget.

KIFO. Vedtekter. Hentet fra <http://www.kifo.no/hvem-er-vi/om-kifo-3/vedtekter/>.

KIFO. Årsmeldinger. (2005-2018 tilgjengelig på <http://www.kifo.no/hvem-er-vi/om-kifo-3/arsmeldinger/>).

- KIFO. (1996). *KIFO - liv laga? Evaluering av Stiftelsen kirkeforskning 1993-1996*. Oslo: KIFO.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. (1980). *Om stat og kirke*. (Meld. St. 40 (1980-1981)). Oslo: Departementet.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (2001). *Gjør din plikt - krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*. (Meld. St. 27 (2000-2001)). Oslo: Departementet. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=21539>.
- Kirkeloven. (1996). Lov om Den norske kirke (LOV-1996-06-07-31). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1996-06-07-31>.
- Kirkemøtet. Protokoller (1997-2019 tilgjengelig på https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/).
- Klev, R. & Levin, M. (2009). *Forandring som praksis. Endringsledelse gjennom læring og utvikling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kuhn, T. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet. (2000). *Børs og katedral – Om økonomien i Den norske kyrkja* (Meld. St. 14 (2000-2001)). Oslo: Departementet. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=20583>.
- Norges forskningsråd. (2012). Evaluering av tolv regionale forskningsinstituttene. Divisjon for vitenskap. (rapport).
- Norges forskningsråd. (2017). Evaluation of the humanities in Norway. Principal report June 2017. Division of Science. (rapport).
- Norges forskningsråd. (2018a). Evaluation of the Social Sciences in Norway – Report from the Principal Evaluation Committee. (rapport).
- Norges forskningsråd. (2018b). Årsrapport for de samfunnsvitenskapelige instituttene 2017. (rapport).
- NOU (1975:30). *Stat og kirke*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- PLAN Nr 05/2017. Tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig og byplan og regional utvikling
- Repstad, P. (Red.). (1977). *Det religiøse Norge. Religionssosiologiske artikler*. Oslo: Gyldendal.
- Ryen, A. (2012). *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sjaastad, A. C. (2009). Et liv i krig, fred og utvikling: NUPIs første femti år, 1959–2009. *Internasjonal politikk*, 67(4), 679-744.
- Stiglitz, J. (1989). Markets, Market failure, and development. *American Economic Review*, 79(2), 197-203.
- Utdannings- og forskningsdepartementet. (2005). *Vilje til forskning* (Meld. St. 20 (2004-2005)). Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=31411>.
- Williamson, O. (1996). *The Mechanisms of Governance*. New York: Oxford University Press.
- Agedal, O., Botvar, P. K., & Høeg, I. M. (Red.). (2013). *Den offentlige sorgen. Markeringer, ritualer og religion etter 22. juli*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Agedal, O., Botvar, P. K., & Brottveit, Å. (Red.). (2017). *Kunsten å jubilere. Grunnlovsfeiring og minnepolitikk*. Oslo: Pax.

Høgskolen
i Innlandet

På oppdrag fra styret ved KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning har førstelektor Lars J. Halvorsen (Høgskulen i Volda) og professor Anders Aschim (Høgskolen i Innlandet) evaluert instituttet og dets virksomhet.

KIFOs formål er å drive og stimulere til forskning om kirke, religion og livssyn i samfunnet, drive utrednings- og utviklingsarbeid i det samme området, samt å formidle forskning og forskningsresultater til menighetene, samfunnet og den offentlige debatten. Rapporten kartlegger og vurderer KIFOs bidrag på disse områdene og vurderer instituttets posisjon innen norsk og nordisk forskning på temaene kirke, religion og livssyn.